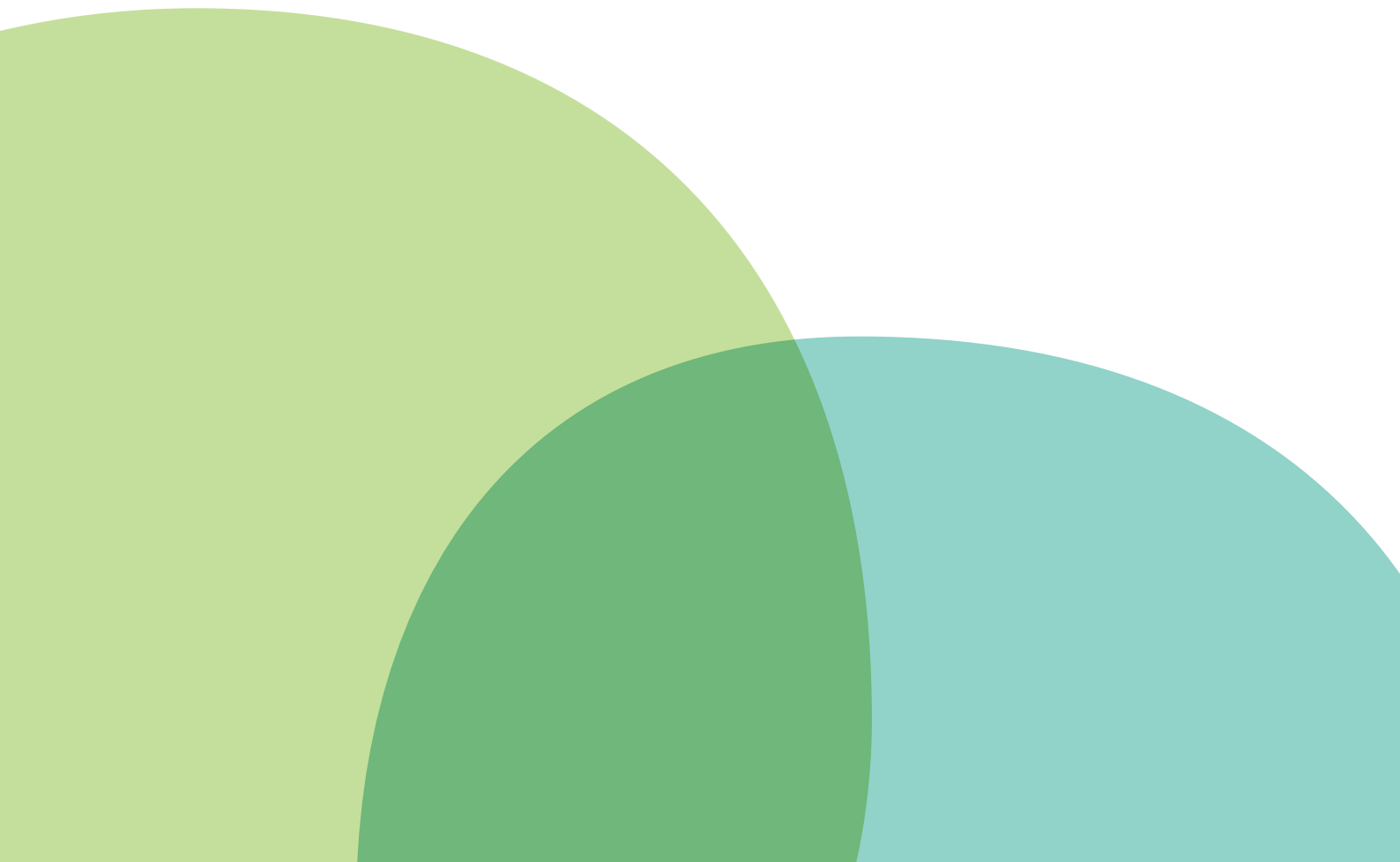

Kiina ja muut uudet toimijat Afrikassa

JOHANNES NUUTINEN (2012)

Johannes Nuutinen suorittaa maisterin tutkintoa kehitysmaatutkimuksessa Helsingin yliopistossa. Hän työstää pro gradu -tutkielmaa Kiinan ja Etiopian välisistä investoinneista ja työvoimasuhteista.

KEPAN TAUSTASELVITYKSET 35, 2012

ISSN 1796-6469

ISBN (PDF) 978-952-200-197-9

ISBN (NID.) 978-952-200-196-2

TAITTO: OLLI SILVENNOINEN JA TERO LEHVONEN

KANSI: SUVI SAVOLAINEN

KÄÄNNÖS ENGLANNISTA: OLLI SILVENNOINEN

(ALKUPERÄINEN: JOHANNES NUUTINEN, CHINA AND OTHER EMERGING ACTORS IN AFRICA, KEPAN TAUSTASELVITYKSET 34)

KEPA RY

TÖÖLÖNTORINKATU 2 A

00260 HELSINKI, FINLAND

TEL +358-9-584-233

FAX+358-9-584-23-200

KEPA@KEPA.FI

WWW.KEPA.FI

TUETTU ULKOMINISTERIÖN KEHITYSYHTEISTYÖVAROIN.

ESITETYT MIELIPITEET OVAT HENKILÖKOHTAISIA EIVÄTKÄ VÄLTÄMÄTTÄ EDUSTA KEPAN VIRALLISTA KANTAA.

Sisällysluettelo

Esipuhe	4
Lyhenteet	5
Johdanto	6
Ideologiasta pragmatismiin Kiinan suuri lahja: Tansanian ja Sambian välinen rautatie	7
Kiinalaisten toimijoiden moninaisuus	9
Sekoitus politiikkaa ja taloutta: Kiinan intressit Afrikassa	10
Yhteistyön muodot	11
Mitä on Kiinan kehitysyhteistyö? Kiinan tärkeimmät Afrikkaa koskevat politiikka-asiakirjat	12
Tuotanto ja työllistäminen China-Tanzania Friendship Textile Factory	15
Luonnonvarat ja ihmisoikeudet Työtä muusta välittämättä? Tapaus Sambia Bélingan rautamalmihanke Gabonissa	17
Maatalousyhteistyö Intialainen Karuturi Ethiopian Gambellassa	20
Kansalaisyhteiskunnan mahdollisuus vaikuttaa Kiinan ja Mosambikin välinen kansalaisjärjestöyhteistyö Rikottuja lupauksia ja asukkaiden onnistunut vastarinta: brasilialaisen Valen tapaus Mosambikissa	21
Kirjallisuus Lisätietoa aiheesta Lähdeviitteet	25

Esipuhe

Kiinan ja muiden uusien toimijoiden poliittinen ja taloudellinen vaikutusvalta kasvaa maailmalla ja varsinkin Afrikassa. Niillä on jo nyt huomattava vaikutus afrikkalaisten jokapäiväiseen elämään, afrikkalaisiin yhteiskuntiin ja niissä harjoitettuun kehitysyhteistyöhön. Tämä Kepan teettämä selvitys käsittelee tiiviisti tätä paljon keskusteltua mutta edelleen rajallisesti tunnettua aihetta. Se esittelee etenkin Kiinan yhteyttä Afrikan maiden kanssa, mutta tuo esiin yleistä tietoa ja konkreettisia esimerkkejä myös muiden uusien toimijoiden vaikutuksista Afrikassa sekä erittelee kansalaisyhteiskunnan toimijoiden yhteistyömahdollisuuksia niiden muuttuvassa toimintaympäristössä.

Uusien toimijoiden esiinmarssi vaikuttaa afrikkalaisten kansalaisjärjestöjen toimintaympäristön lisäksi niiden yhteistyöhön kansainvälisten kumppanien kanssa. Myös pohjoisen kansalaisjärjestöjen on tärkeää pohtia, miten uusien toimijoiden nousu voisi vaikuttaa niiden toimintaan. Olisiko niiden esimerkiksi luotava tai vahvistettava yhteyksiä kiinalaisten järjestöjen kanssa näiden toiminnan ja yhteistyöhalukkuuden selvittämiseksi? Kiinan kansalaisyhteiskunta ei ole niin rajallinen kuin yleisesti luullaan. Andrew Wells-Dangin tuore teos (2012) on analyysi kiinalaisaktivistien monista sosiaalisista verkostoista, jotka kattavat useita yhteiskunnan osa-alueita ja mahdollistavat jopa vaikuttamistyön.

Pohjoisen kansalaisjärjestöt voivat monin tavoin auttaa etelän kumppaneitaan vastaamaan uusien toimijoiden asettamiin haasteisiin. On esimerkiksi pyrittävä estämään Maailmanpankkia ja muita kansainvälisiä instituutioita käyttämästä niitä tekosyynä ihmisoikeuksien tai jo sovittujen ympäristöstandardien heikentämiselle. Myös läpinäkyvyyden puute aiheuttaa ongelmia. Esimerkki tästä on Pro-Savana-hanke, jossa Brasilia ja Japani saavat noin 14 miljoonaa hehtaaria viljelymaata Keski-Mosambikista. Kepan kumppanijärjestö Justiça Ambiental sai tiedon suunnitelmasta paikallisilta viljelijöiltä, mutta se ei kyennyt vaikuttamaan siihen, koska sopimus oli jo allekirjoitettu. Järjestö on huolissaan hankkeen vaikutuksista paikallisten viljelijöiden toimeentulolle.

Päähäasteena lienee kuitenkin nähdä metsä puilta: on tutkittava, mitä uhkia ja mahdollisuuksia uudet toimijat Afrikalle tuovat. On tärkeää, että tämä arvio perustuu ennen kaikkea afrikkalaisten näkemyksiin ja tutkimukseen, sillä Afrikan ja länsimaiden näkökulmat ja intressit eroavat toisistaan. Kiinan läsnäolon huonoista puolista huolimatta se nähdään Afrikassa useimmiten huomattavasti myönteisemmin kuin Eurooppa, pääasiassa koska Kiinan ja sen afrikkalaisten kumppanien välinen hierarkia on matalampi ja sopimukset hyödyistä tasa-arvoisempia.

Toisaalta erityisesti kaivosteollisuudessa Kiinan toimia ei pidetä kestävinä pitkällä tähtäimellä. Southern Africa Resource Watch -järjestö on äskettäin osallistunut keskusteluun raportilla, joka nimetään käsittelee Kiinan roolia eteläisen Afrikan kaivosteollisuudessa. Kymmenestä maatumuksesta koostuva raportti esittää, että Kiinan ja Afrikan yhteistyö voi hyödyttää kumpaakin, mikäli eteläisen Afrikan hallitukset pyrkivät saavuttamaan pitkän aikavälin sosio-ekonomisia ja kehitystavoitteita. Raportin johtopäätöksenä todetaan, etteivät kiinalaisinvestoinnit ole yksiselitteisesti hyvä tai paha asia; hallitsevat eliitit ylikorostavat etuja, kun taas kriitikot vähättelevät niitä tai kiistävät ne kokonaan. Olennaista olisi pyrkiä kääntämään Kiinan vaikutukset myönteisiksi. Kaivosteollisuudessa tämä voisi tutkimuksen mukaan tarkoittaa esimerkiksi tehokkaampaa kaivoshallintoa, parempaa johtamista, kunnollista verotusta, toimivia yhteyksiä paikallistalouteen sekä vastuullisen toiminnan vaatimista kiinalaisyrittäjiltä.

Toivomme tämän ”Kiina ja muut uudet toimijat Afrikassa” -selvityksen tarjoavan lukijoilleen tiiviin mutta kattavan esityksen tästä moniulotteisesta ja vaikeasta mutta Afrikan tulevaisuuden kannalta erittäin keskeisestä aiheesta.

Helsingissä 23. lokakuuta 2012

OUTI HAKKARAINEN
KEPA HELSINKI

Lyhenteet

CDB	Kiinan kehityspankki (China Development Bank)
COMESA	Itä- ja Etelä-Afrikan yhteismarkkinat (Common Market for Eastern and Southern Africa)
DAC	OECD:n kehitysyhteistyökomitea (Development Assistance Committee)
ECOWAS	Länsi-Afrikan talousyhteisö (Economic Community of West African States)
ECC	Taloudellinen ja kaupallinen neuvonantaja (Economic and Commercial Counselor)
Eximbank	Export-import -pankki
FDI	Suorat ulkomaaninvestoinnit (foreign direct investment)
FOCAC	Kiinan ja Afrikan yhteistyöfoorumi (Forum on China-Africa Cooperation)
ODA	Virallinen kehitysapu (official development assistance)
OECD	Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (Organisation for Economic Cooperation and Development)
SASAC	Valtioneuvoston valtion omaisuuden valvonta- ja hallintokomissio (State-owned assets Supervision and Administration Commission)
TAZARA	Tansanian ja Sambian välinen rautatie (Tanzania-Zambia Railway)
UNCHR	Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomissio (United Nations Commission on Human Rights)

Johdanto

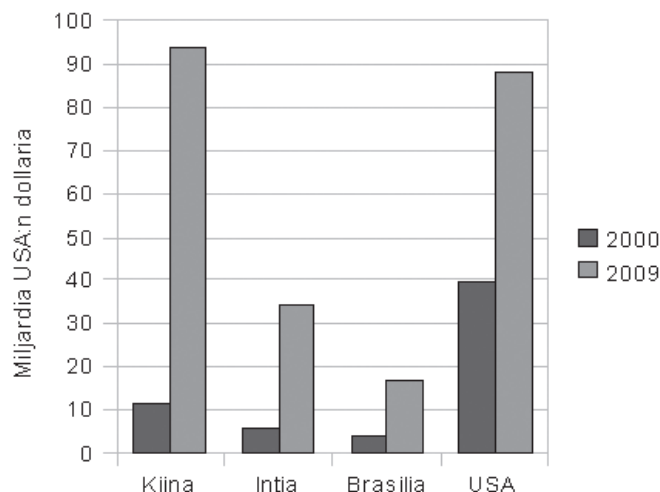
Yksi kiistanalaisimmista aiheista viime aikojen kansainvälisessä kehityspoliittisessa keskustelussa on epäilemättä ollut uusien kumppanien saapuminen erityisesti Saharan eteläpuolisen Afrikan maihin ja tästä seurannut uudenvuoden Etelä-Etelä-yhteistyö. Merkittävin näistä toimijoista on ollut Kiina. Myös Intia ja Brasilia ovat olleet aktiivisia, ja joukkoon mahtuu monia muitakin maita¹. Uudet toimijat ovat levittäneet taloudellisia ja poliittisia verkostojaan pitkin mannerta, niin kaupungeissa kuin maaseudulla. Ilmiö on herättänyt paljon hämmennystä, sillä kokonaisvaltaista tietoa tästä moniulotteisesta kokonaisuudesta ja sen pitkän aikavälin vaikutuksista on vain vähän. Lisäksi monesti vaikuttaa, että afrikkalaiset hallitukset antavat luonnonvarojaan lähes ilmaiseksi ja jättävät kulut kansalaisten maksettaviksi.

¹ Uusilla kumppaneilla tai toimijoilla tarkoitetaan niitä maita, joita ei nähdä niin sanottuina perinteisinä toimijoina tai kehitysyhteistyön rahoittajina Afrikassa. Kiinan, Intian ja Brasilian lisäksi uusia toimijoita ovat esimerkiksi Turkki, Etelä-Korea, Singapore ja myös Venäjä. Tämä selvitys keskittyy erityisesti Kiinaan ja jossain määrin Intiaan ja Brasiliaan. Termillä "uudet toimijat" viitataan tästä lähtien lähinnä näihin kolmeen valtioon.

Uusien toimijoiden nousu on ollut ennennäkemätön. Niiden ja Afrikan maiden välinen kauppa on lähes nelinkertaistunut vuosien 2000 ja 2009 välillä (AEO 2011), ja samaa tahtia ovat kasvaneet myös investoinnit ja kehitysyhteistyö. Nousevat taloudet ovat saavuttaneet merkittävän aseman Afrikassa, mutta 20 prosentin osuus mantereen ulkomaankaupasta on kuitenkin edelleen suhteellisen pieni. Näihin maihin kohdistunut huomio aiheutuukin ennen kaikkea niiden aktiivisuuden nopeasta kasvusta ja siitä, että trendin ennakoidaan jatkuvan.

Kiinan, Intian ja Brasilian toiminta Afrikassa on hyvin samankaltaista. Kaikki kolme haluavat lisää diplomaattista tukea, luonnonvaroja sekä uusia markkinoita. Lisäksi ne luetaan Afrikan valtioiden tavoin kehitys- tai kehittyvien maiden joukkoon, ja ne ovat aikanaan joutuneet kolonisaation tai imperialismin kohteiksi, minkä vuoksi ne näkevät itsensä ennemmin Afrikan valtioiden tasa-arvoisina kumppaneina kuin avunantajina. Maiden väliset samankaltaisuudet ovat niin selviä, että niiden ajatellaan usein kilpailevan keskenään (Shaw 2010). Tästä on toistaiseksi vain vähän konkreettisia todisteita, mutta Kiinan, Intian ja Brasilian tapa imitoida toistensa ulkopoliittikkaa viittaa siihen, että niiden intressit olisivat hyvinkin ristikkäiset.

Maiden Afrikan-politiikoissa on toki eroakin. Intian toiminta on Kiinaan verrattuna vähemmän valtiokeskeistä ja intialaiset toimi-

Kuvio 1. Kiinan, Intian ja Brasilian toiminnan kasvu Afrikassa (African Economic Outlook 2011)

Ideologiasta pragmatismiin

jat ovat pääasiassa yksityisiä. Lisäksi Intia tekee todennäköisemmin yhteistyötä Afrikan alueellisten järjestöjen kuten Itä- ja Etelä-Afrikan yhteismarkkinoiden (COMESA) ja Länsi-Afrikan talousyhteisön (ECOWAS) kanssa, kun taas Kiina on hyvin riippuvainen kahdenvälisistä suhteistaan Afrikan maiden kanssa. (Naidu 2010.) Intian demokraattiset perinteet ja intialaisperäisen väestön suuri määrä Afrikassa eivät ole vielä olleet merkittävässä asemassa Aasian ja Afrikan välisissä suhteissa, mutta niiden rooli voi tulevaisuudessa vahvistua (Cheru & Obi 2010, 4).

Brasilia ei ole vielä levittäytynyt kaikkialle Afrikkaan, vaan se keskittyy portugalinkielisiin maihin (Angola, Mosambik sekä minivaltiot Kap Verde, Guinea-Bissau sekä Sao Tomé ja Príncipe) ja Etelä-Afrikkaan (Barbosa, Narciso & Biancalana 2009). Brasilian omat luonnonvarat eroavat hieman Kiinan ja Intian vastaavista, ja vaikka Brasilia onkin kiinnostunut Afrikan luonnonvaroista, se toimii pääasiassa maatalouden parissa (Bilal & Rampa 2011).

Tämä selvitys käsittelee etenkin Kiinan ja osittain Intian ja Brasilian toimintaa Afrikassa². Se esittelee Kiinan ja Afrikan yhteistyön pitkää historiaa, joka erityisesti viime vuosikymmeninä on syventynyt huomattavasti. Kehitysyhteistyön lisäksi Kiinaa ja Afrikkaa yhdistävät taloudelliset siteet sekä kulttuuridiplomatia. Tämä taustaselvitys antaa esimerkkejä Kiinan, Intian ja Brasilian vaikutuksista Afrikassa. Se myös osoittaa niiden vaikutuksen olevan usein kielteinen ja niiden usein toimivan kyseenalaisesti tukiesseen epädemokraattisia hallituksia. Toialta selvityksessä todetaan, etteivät länsimaiset avunantajat useinkaan ole tämän parempia ja että yhteistyöstä uusien toimijoiden kanssa voisi parhaimmillaan olla afrikkalaisille suuresti hyötyä, jos heidän hallituksensa ja kansalaisyhteiskuntansa kykenisivät rakentamaan selkeitä vastauksia tähän ilmiöön. Myös Pohjoisen kansalaisyhteiskuntien tulisi haastaa itsensä löytämään tapoja tukea afrikkalaisia kumppaneitaan tässä asiassa.

---

² *Afrikka ei tietenkään ole yksi kokonaisuus, ja mantereen sisäiset erot ovat valtavat. Valitettavasti tässä suppeassa selvityksessä on tarpeellista yksinkertaistaa ja puhua yleisesti Afrikasta tai Afrikan valtioista. Afrikan sisäisiä eroja käsitellään silloin, kun se on mahdollista.*

Kiinan nykyisen toiminnan ymmärtämiseksi on hyvä olla perillä maan Afrikan-suhteiden pitkästä historiasta. Kiina ei varsinaisesti ole uusi toimija Afrikassa. Se saapui mantereelle jo 1400-luvulla, kun amiraali Zheng Ho purjehti Itä-Afrikkaan (Taylor 2006, 16). Kiinalainen retoriikka korostaa usein näitä pitkäkestoisia symbolisia siteitä sekä sitä, ettei Kiina ole koskaan ollut siirtomaavalta Afrikassa. Kiinan ja Afrikan väliset suhteet olivat kuitenkin varsin vähäiset ennen 1950-lukua.

Kommunistisen vallankumouksen jälkeen Kiinan kansantasavalta keskittyi Korean sotaan, ja Afrikka jäi sivuun. Tilanne alkoi kuitenkin muuttua vuonna 1955 Bandungin kuuluisassa aasialais-afrikkalaisessa kongressissa, jossa Kiina yhdessä muiden kehitysmaiden kanssa asettui liittoutumattomaksi. (Brautigam 2009, 29–30.) Bandungissa Kiina laajensi alun perin Intian kanssa sopimiansa viittä keskinäisen yhteiselon periaatetta ohjaamaan suurta osaa ulkopoliitikastaan. Nämä periaatteet ovat:

1. keskinäinen itsemääräämisoikeuden ja alueellisen koskemattomuuden kunnioitus
2. keskinäinen hyökkäämättömyys
3. puuttumattomuus toisten sisäisiin asioihin
4. tasa-arvo ja molemminpuolinen hyöty, sekä
5. rauhanomainen rinnakkaiselo (Brautigam 2009, 30).

Samat periaatteet voi nähdä myös Kiinan nykyisen ulkopoliitiikan perustana.

Kiina on ollut aktiivisesti kiinnostunut Afrikasta 1960-luvun alusta saakka. Tämän taustalla on Kiinan kansantasavallan kasvaneet jännitteet Neuvostoliiton kanssa ja pyrkimys edistää yhden Kiinan politiikkaa, jonka tarkoituksena on sulkea Taiwan kansainvälisen yhteisön ulkopuolelle. Kiina siis pyrki saamaan poliittista vaikutusvaltaa Afrikasta. Kiina solmi viralliset suhteet useiden Afrikan maiden kanssa ja antoi apua esimerkiksi Guinealle, Ghanalle ja Tansanialle. (Taylor 2006, 20–24.) Vaikka kulttuurivallankumous johti lyhyeen taukoon Kiinan ja Afrikan välisessä yhteydenpidossa, Kiina oli Afrikassa aktiivinen aina 1970-luvun puoliväliin asti. Kiinan

toiminta muodostui lähinnä keskusjohtoisesti suunnitelluista kehitysapuhankkeista, joiden pyrkimykset olivat pikemminkin poliittisia kuin taloudellisia. Yksi esimerkki tällaisesta hankkeesta on Tansanian ja Sambian välinen rautatie.

Maon kuolema vuonna 1976 ja Deng Xiaopingin ajamat poliittiset uudistukset vuonna 1978 merkitsivät uuden ajan alkua Kiinalle. Maon radikaali ja sisäänpäin kääntynyt kommunismi sai väistyä, ja tilalle tulivat pragmaattisempi lähestymistapa sekä Kiinan talouden vähittäinen avautuminen ja uudistuminen. Muutokset heijastuivat myös Kiinan Afrikanpolitiikassa. Kiinan ulkopolitiikka valjastettiin näiden modernisointipyrkimysten käyttöön, ja sen keskiöön nousivat Yhdysvallat ja Neuvostoliitto. Vaikka kiinalais-afrikkalainen yhteistyö väheni suhteellisesti, Kiina ei koskaan kokonaan lähtenyt Afrikasta. Se keskittyi 1980-luvulla pienen mittakaavan kehitysprojekteihin (Taylor 2006, 59, 61), mutta näitä tärkeämpää oli Kiinan kansantasavallan yritys yhdistää kehitysapu investointeihin ja tukea kummankin osapuolen taloudellisia etuja palvelevaa yhteistyötä Afrikan

maiden kanssa. Tätä toteutettiin vientiluottojen ja valtionyritysten avulla sekä paikallisten yrittäjien kanssa tehdyllä yhteistyöllä. Nämä uudet yhteistyön muodot näkyvät selvästi Kiinan nykyisissä toimitissa Afrikassa. Kiinan Afrikan-politiikka on 1990-luvulta saakka ollut erittäin käytännönläheistä ja aktiivista. Tämä linja kulminoitui vuoden 2006 Kiinan ja Afrikan yhteistyöfoorumissa (Forum on China-Africa Cooperation, FO-CAC). (Brautigam 2009, 56–65.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että Kiinan yhteistyö Afrikan kanssa on kulkenut poliittisesti suuntautuneista korkean profiilin hankkeista muuttuvaan sekoitukseen taloudellisia ja poliittisia intressejä, joita edistävät yhtä lailla viralliset kuin yksityiset tahot. Kiinan tämänhetkinen toiminta Afrikassa voidaan nähdä osana Kiinan talouden globaalisoitumista, mutta on myös tärkeää ymmärtää kiinalais-afrikkalaisen yhteistyön historiallinen kehitys, koska se välittyy niin Kiinan retoriikassa kuin sen toiminnassa (Strauss 2009.)

Kiinan suuri lahja: Tansanian ja Sambian välinen rautatie

TAZARA (the Tanzania-Zambia Railway) on Kiinan tähän mennessä mittavin ja huomiota-herättänein hanke Afrikassa. Tansanian ja Sambian hallitukset olivat alun perin yrittäneet saada hankkeelle rahoitusta länsimaisilta avunantajilta, mutta ne hylkäsivät aloitteen. Kiinan hallitus tarjoutui rahoittamaan hankkeen korottomalla lainalla, ja sopimus tehtiin vuonna 1965. Rakennustyöt alkoivat vuonna 1967 ja kestivät yli vuosikymmenen. Hankkeessa työskenteli tuhansia kiinalaisia, tansanialaisia ja sambialaisia. (Monson 2008, 197-220.)

Rautatiehanke oli Kiinan voimannäyte Afrikassa. Se toteutti Kiinan tavoitteet tasa-arvoisesta yhteistyöstä ja Neuvostoliiton vaikutusvallan tasaamisesta Afrikassa (Taylor 2006, 39). Vieläkin tärkeämpää oli kuitenkin tapa, jolla kiinalaisen kehitysmallin katsottiin eroavan länsimaisesta. Länsimaat pitivät hanketta tuhoon tuomittuna ja ne eivät olisi kiinalaisten tavoin työskennelleet rinta rinnan afrikkalaisten kanssa ja eläneet samoissa oloissa heidän kanssaan. Vaikka rakennustyö ei todellisuudessa vastannut siitä maalattua ihannekuvaa, TAZARA-hankkeella oli tärkeä rooli. Se esitti Kiinan tasaveroisena ja ystävällisenä voimana Afrikassa. Hanketta käytetään edelleen esimerkkinä Kiinan ja Afrikan välisestä pitkäkestoisesta ystävydestä. (Strauss 2009.)

Kiinalaisten toimijoiden moninaisuus

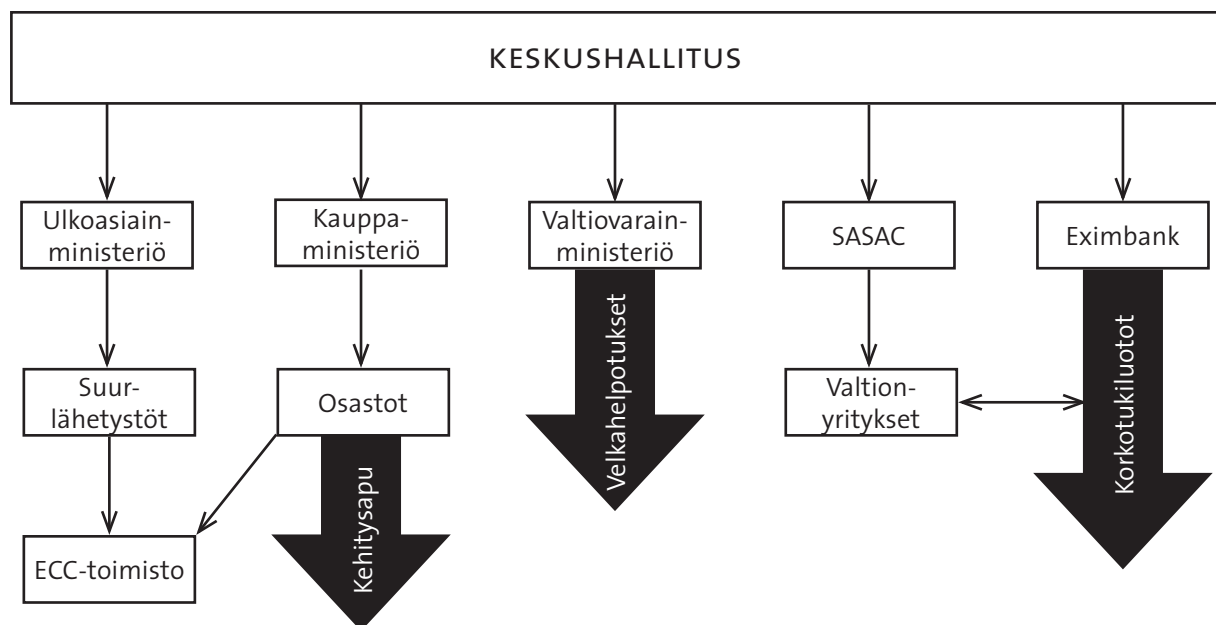
Ennen Kiinan ja Afrikan nykyisten suhteiden käsittelyä on tärkeää painottaa siihen liittyvien toimijoiden moninaisuutta. Kiinan ulkopolitiikka nähdään usein liian yhdenmukaisena maan hallituksen autoritaarisuuden takia.

Kiinan ulkopolitiikkaa hallinnoi periaatteessa keskushallitus, joka valvoo kaikkea toimintaa (kehitysapu, kauppa ja investoinnit) Afrikassa (Brautigam 2009, 107). Käytännössä toimintaa kuitenkin hallinnoivat useat valtiolliset elimet kuten ulkoasiain-, kauppa- ja valtiovarainministeriöt, valtioneuvoston valtion omaisuuden valvonta- ja hallintokomissio (State-owned Assets Supervision and Administration Commission, SASAC), Eximbank-pankki (the Export-import bank) ja Kiinan kehityspankki (Brautigam 2009, 108; Gill & Reilly 2007, 45). Nämä elimet muodostavat Kiinan virallisen Afrikan-toiminnan rakenteen, ja niitä täydentävät näille elimille

alisteiset virastot kuten suurlähetystöt ja taloudelliset ja kaupalliset neuvonantajat (Economic and Commercial Counselors, ECCs).

Vaikka eri toimielimet tekevät yhteistyötä, on niiden välillä myös selkeitä konflikteja (Gill & Reilly 2007). Eri toimielinten intressit poikkeavat toisistaan: siinä missä kauppaministeriö keskittyy Afrikassa Kiinan taloudellisten etujen ajamiseen, ulkoministeriön pyrkimyksenä on vahvistaa Kiinan "rauhanomaisen kehityksen" imagoa diplomaattialla (Brautigam 2009, 111). Nämä etu- ja toimialaristiriidat ovat tulleet aiempaa näkyvämmiksi viime vuosina, ja ne asettavat alemman tason virastoille ristiriitaisia vaatimuksia (Gill & Reilly 2007). Sekaannusta pahentaa usein eri osastojen, kuten esimerkiksi kehitysyhteistyöosaston, krooninen henkilöstöpula.

Kiinan valtiollista Afrikan-politiikkaa toteuttavien lukuisten hallituksen toimielinten lisäksi Afrikassa on koko joukko muita kiinalaisia toimijoita. Eniten kansainvälistä näkyvyyttä ovat saaneet Kiinan suuret valtionyritykset. Niitä hallinnoi valtioneuvoston valtion omaisuuden valvonta- ja hallintokomissio SASAC ja niiden toimintaa ohjaavat poliittiset tavoitteet, mutta samanaikaisesti niihin vaikuttavat myös talouden realiteetit. Kontekstista riippuu, miten

Kuvio 2. Toimielimet Kiinan Afrikan-politiikassa (pohjautuu teoksiin Gill & Reilly (2007) ja Brautigam (2009)).

politiikka ja talous kulloinkin näkyvät niiden toiminnassa. (Alden 2007, 37–47.) Afrikkalaisille näkyvämpiä ovat kuitenkin kiinalaisten pyörittämät pienyritykset, jotka yleensä tuottavat päivittäistavaroita ja käyvät niillä kauppaa. Ne ovat jo varsin yleisiä monissa osissa mannerta. Ilmiö voidaan nähdä osana kasvavaa kiinalaista diasporaa: Etelä-Afrikassa on 300 000 kiinalaista, Nigeriassa lähes 100 000 ja Tansaniassa 20 000 (Alden 2007, 52). On selvää, että kiinalaiset pienyritykset toimivat hyvin eri tasolla kuin kiinalaiset suuryritykset ja että maan viralliset poliittiset tavoitteet eivät ohjaa niiden päivittäistä elämää.

Kiina ei siis ole yksi yhtenäinen toimija Afrikassa, vaan mantereen maissa vaikuttavat monet erilaiset kiinalaiset toimijat. Siten aina tulisi huomioida, mitkä toimijat ovat kyseessä, kun keskustellaan Kiinan vaikutuksista afrikkalaisissa yhteiskunnissa.

Sekoitus politiikkaa ja taloutta: Kiinan intressit Afrikassa

Kiinan kasvava kiinnostus Afrikkaa kohtaan kuvataan usein pelkkänä luonnonvarojen tavoitteluna. Kiinan luonnonvarojen tarve toki kasvaa, mutta sen Afrikan-politiikan päämäärät ovat moninaisemmat. Kiinan tavoitteena on hankkia, muun muassa, myös diplomaattista tukea ja uusia taloudellisia mahdollisuuksia.

Kiinan politiikkaa ohjaa osittain sen pyrkimys saada Afrikan mailta diplomaattista tukea (van Dijk 2009, 15). Lisätäkseen vaikutusvaltaansa kansainvälisissä instituutioissa Kiina haluaa liittolaisia Afrikan 54 valtion joukosta. Tuore esimerkki Kiinan vaikutusvallasta on kampanja, jolla se sai korvattua Kiinan hallintoa kriittisesti arvioineen YK ihmisoikeuskomission (UNCHR) YK:n ihmisoikeusneuvostolla (UNHRC), jossa Kiinalla on suurempi vaikutusvalta. Afrikan valtioiden tuella oli merkittävä rooli muutoksen aikaansaamisessa (Eisenman 2007, 35–36).

Kiina myös käyttää Afrikkaan suuntautuvaa ulkopolitiikkaansa keinona esitellä ”rauhanomaisen kehityksen” linjaansa. Kiinan nousu maailmanpolitiikassa on herättänyt huolta muissa maissa, minkä vuoksi Kiina on painottanut, että ”rauhanomainen kehitys” (*heping fazhan*) on sen ulkopolitiikan kivijalka ja että Kiina pyrkii rauhanomaiseen ja tasa-arvoiseen maailmanjärjestykseen. (Taylor 2009, 4–5.) Kiinan ulkopolitiikan pyrkimys haastaa Yhdysvaltojen johtoasema näkyy myös diplomaattisen tuen tavoittelemisessa: Kiina etsii tukea Yhdysvaltojen johtaman maailmanjärjestyksen asteittaiselle muuttamiselle (Taylor 2009, 16).

Kiina haluaa diplomaattista tukea myös yhden Kiinan politiikalleen taistelussa Taiwania vastaan. Afrikka on ollut Taipeille ja Pekingille yksi tärkeimmistä taistelukentistä, ja Kiinan kansantasavalta on ollut Taiwanin virallisesta tunnustamista koskevassa ”sekkivihko-diplomatiassa” vahvemmillä. (Taylor 2009, 27–29.) Taiwanin ulkoministeriön mukaan tällä hetkellä vain neljä Afrikan valtiota ylläpitää virallisia suhteita Taiwanin kanssa: Burkina Faso, Gambia, Sao Tomé ja Príncipe sekä Swazimaa. Taiwan-taistelun voittaminen on edelleen

merkittävä tavoite Pekingille. Itse asiassa Kiinan ainoa vaatimus uuden valtion tunnustamiseksi on, että tämä valtio ei tunnusta Taiwania Kiinan kansantasavallasta erilliseksi valtioksi (Eisenman 2007, 37)

Kiina toki tavoittelee tiukasti myös Afrikan luonnonvaroja, vaikkei tämä olekaan ainoa syy sen kiinnostukselle mannerta kohtaan. Öljy on luonnonvaroista suurin ja merkittävin, sillä noin 70 prosenttia Kiinan tuonnista Afrikasta on polttoaineita (vuoden 2005 tilasto; Taylor 2009, 38), mutta ei sovi unohtaa myöskään kuparia, platinaa, terästä ja puuta. Kiinan talouskasvu on ollut voimakasta viime vuosikymmeninä, ja Kiinan teollisuuden energian- ja raaka-aineiden tarve on ylittänyt sen oman tuotannon nopeasti: vielä 1990-luvun alkupuolella Kiina vei enemmän öljyä kuin toi, mutta jo vuonna 2005 se toi melkein puolet kuluttamastaan öljystä (Eisenman 2007, 38).

Kiinan lähestymistapa energiaa ja muita luonnonvaroja kohtaan on erittäin strateginen. Se haluaa erityisesti tasapainottaa markkinoiden epävakauden ja hintaheilahtelujen mahdollisia vaikutuksia sekä monipuolistaa energiansaantiaan. Pyrkimys markkinoiden ohittamiseen vaikuttaa huomattavasti Kiinan luonnonvarainvestointeihin Afrikassa, koska ne riippuvat suuresti Kiinan kahdevälisistä suhteista luonnonvaroiltaan rikkaiden maiden kanssa. Tämän vuoksi voi helposti ennustaa, että Kiinan painopisteinä Afrikassa ovat myös tulevaisuudessa Angola, Sudan, Kongon demokraattinen tasavalta ja Nigeria

Uusien taloudellisten mahdollisuuksien saaminen voidaan nähdä kahtalaisena tavoitteena Kiinalle. Yhtäältä kiinalaiset yritykset saavat uusia markkinoita tuotteilleen, toisaalta Kiina selvästi pyrkii ulkoistamaan osan tuotantoprosesseista Afrikkaan. Kiinalaiset yritykset pitävät Afrikkaa lupaavana markkina-alueena, missä kilpailu ei ole yhtä kovaa kuin kotimaassa. Tähän mennessä Kiinan vienti Afrikan markkinoille on ollut huomattavasti sen investointeja suurempaa. Kiinan hallitus on kuitenkin osoittanut olevansa sitoutunut perustamaan tuotantolaitoksia Afrikkaan rakentamalla teollisuuspuistoja eri puolille mannerta (Gu 2011). Tämä suuntaus oletettavasti vahvistuu tulevaisuudessa.

Yhteistyön muodot

Saavuttaakseen asetetut tavoitteet Kiina tekee yhteistyötä Afrikan maiden kanssa usealla eri tavalla. Yhteistyö voidaan jakaa neljään kategoriaan: taloudellinen yhteistyö, kulttuuridiplomatia, huippukokousdiplomati ja kehitysapu. Nämä yhteistyön muodot esitellään tässä luvussa erillisinä, mutta todellisuudessa ne liittyvät tiivisti toisiinsa. Yhdessä ne muodostavat Kiinan ja Afrikan välisten suhteiden moniulotteisen kokonaisuuden.

Taloudellinen yhteistyö voidaan jakaa Kiinan ja Afrikan väliseen kauppaan ja Kiinan suoriin ulkomaaninvestointeihin (foreign direct investment, FDI) Afrikkaan. Tilastot niin kaupasta kuin investoinneista vaihtelevat suuresti, esimerkiksi vuoden 2006 kauppa Kiinan ja Afrikan maiden välillä arvioidaan lähteestä riippuen 32 miljardin ja 55 miljardin Yhdysvaltain dollarin välille. Kiinan ja Afrikan välinen taloudellinen yhteistyö on kasvanut hurjasti viime vuosikymmenen aikana ja sillä on huomattava vaikutus erityisesti joillekin valtioille ja sektoreille (van Dijk 2009, 14–19; Alden, Large & de Oliviera 2008, 11–17).

Kiinan kauppa ja investoinnit keskittyvät luonnonvarojen viemiseen Afrikasta ja kiinalaisten tuotantolaitosten rakentamiseen sinne, mutta Kiinan hallitus pyrkii myös muuttamaan tätä rakennetta. Kiina investoi paljon infrastruktuuriin kuten tietoliikenteeseen, ja kiinalaiset yritykset ovat saamassa vankan jalansijan Afrikan rakennussektorilla (Alden, Large & de Oliviera 2008, 16). Investoinnit ovat myös hyvä esimerkki eri yhteistyömuotojen sekoittumisesta toisiinsa: investointeja tuetaan kehitysyhteistyöhankkeilla, erilaisilla lainasopimuksilla sekä hallituksen kannustimilla.

Kiina on aloittanut myös yhä näkyvämmän kulttuuridiplomatian. Keskushallitus on huomannut Kiinan toiminnan Afrikassa ja muualla maailmassa aiheuttaneen yleistä huolta ja yrittää siksi rakentaa myönteistä kuvaa Kiinan asemasta ulkomailla. Tähän pyritään erilaisilla tapahtumilla ja toimilla, jotka edistävät yhteistä oppimista ja koulutusta. Kiina on perustanut huomattavia koulutusohjelmia ja akateemisia vaihto-ohjelmia afrikkalaisten kanssa. Tunnetuin esimerkki tästä on Konfutse-instituuttien

perustaminen eri puolille Afrikkaa. (Haifang 2010.)

Kiinan ryhtyminen aktiiviseen kansainväliseen vaikuttamiseen tarkoittaa muun muassa sitä, että Kiinan johtajat tekevät usein virallisia vierailuja Afrikkaan ja Afrikan johtajat Pekingiin. Korkeimman profiilin huippukokousdiplomatiaa on epäilemättä kuitenkin Kiinan ja Afrikan yhteistyöfoorumi FOCAC (Forum on China-Africa Cooperation). Sen ensimmäinen kokous pidettiin vuonna 2000, minkä jälkeen niitä on pidetty vuosina 2003, 2006, 2009 ja 2012 (Taylor 2009, 16). FOCAC-kokoukset ovat arvovaltaisia huippukokouksia, joissa osallistuvien maiden poliittinen eliitti on läsnä, ja ne ovat tärkeä areena julkiselle diplomatialle. Itse asiassa FOCACissa ei juuri tehdä poliittisia päätöksiä. Niistä sovitaan etukäteen kahdenvälisesti, ja päätökset vain julkistetaan huippukokouksessa. (He 2008).

Tämä ei tarkoita, etteikö huippukokousdiplomatia olisi tärkeää. FOCAC-kokoukset ovat keskeisiä, koska niissä esitellään Kiinan ja Afrikan lämpimiä suhteita ja merkittäviä yhteneväisyyksiä. Kokouksissa korostetaan usein osapuolten keskinäistä kunnioitusta. Monet afrikkalaiset johtajat ovat todenneet kahden- ja monenvälisen kokousten lähettävän selkeän viestin Kiinan aikeiden vakavuudesta ja maiden yhteisistä intresseistä.

Mitä on Kiinan kehitysyhteistyö?

Kiinan kehitysyhteistyöstä on syntynyt vilkasta keskustelua ja myös väärinkäsityksiä. Siitä tiedetään suhteellisen vähän, sillä Kiina ei ole julkaissut kehitysapuun käyttämäänsä rahamäärää. Tässä luvussa esitellään lyhyesti Kiinan kehitysavun yleispiireitä ja verrataan niitä länsimaiden antamaan kehitysapuun.

Vaikka Kiina on ripotellut apua Afrikkaan jo 1960-luvulta, se ei ole tarkasti selvittänyt, mitä kaikkea se kehitysavuksi määrittelee (Davies 2008, 2; China's Information Office of the State Council 2011). Kiinan kehitysyhteistyö voidaan kuitenkin jakaa kolmeen osaan: lahja-apu, korkotukiluotot (mukaan luettuna korottomat luotot) ja velkahelpotukset. Näiden apumekanismien suhde vaihtelee, mutta karkeasti ottaen arvioidaan, että luotot ovat hieman yli 50 prosenttia Kiinan kehitysavusta. Loppuosan kattavat lahja-apu ja velkahelpotukset (Brautigam 2009, 170). Kiinan kehitysavun toimijat on kuvattu kuviossa 2 (sivu 9). Lisäksi myös sekä yksityisillä että valtionyrityksillä on merkittävä rooli Kiinan kehitysavussa, koska Kiina antaa suurimman osan avustaan rahan sijaan tavaroina.

Avun antaminen tavaroina tarkoittaa, että pääomaa ei siirretä, ja kiinalaiset toimijat toteuttavat hankkeet suoraan niin sanotulla avaimet käteen -periaatteella ilman vastaanottajamaan hallituksen osallistumista. Näin tapahtuu erityisesti lainojen ja lahjoitusten osalta. Monet Kiinan lainajärjestelyistä toimivat siten, että Kiina toteuttaa hankkeen, josta syntynyt laina maksetaan takaisin luonnonvaroina tai hyödykkeinä. Tätä apumuotoa kritisoidaan usein, mutta monet Afrikan hallitukset pitävät siitä, koska hankkeet toteutuvat nopeasti. Afrikkalaisilla valtioilla on myös huomattavasti sananvaltaa siihen, kuka hankkeet toteuttaa. Esimerkiksi Angola ja Kongon demokraattinen tasavalta ovat vaatineet, että tietty osuus kiinalaisissa hankkeissa tehdystä työstä täytyy teettää paikallisilla alihankkijoilla (Brautigam 2009, 144–153.)

Kiinan kehitysavun toinen keskeinen piirre on ehdollistamisen puute. Tämä on tärkeä osa Kiinan ulkopoliittikkaa ja tapa, jolla Kiina tekee eron

itsensä ja länsimaisten ”uusimperialististen” intressien välille. Kiinan apu on järjestetty pyyntöjen perusteella: Afrikan valtiot tekevät ehdotuksia Kiinan suurlähetystöille, ja kiinalaiset joko hyväksyvät tai hylkäävät ne. Joskus tämä johtaa hankkeisiin, joissa köyhyyden vähentäminen ei ole keskiössä, kuten urheilustadioneiden tai hallituspalatsien rakentamiseen. Toisaalta järjestelmä avaa mahdollisuuden hankkeille, jotka ovat innovatiivisia ja pohjautuvat aidosti vastaanottajamaiden tarpeisiin (Brautigam 2009).

Kiina ei halua nähdä itseään avunantajana (*donor*). Kiinan hallitus korostaa olevansa Afrikan valtioiden kumppani, jonka toiminta perustuu molemminpuoliselle yhteistyölle perinteisten avunantaja-vastaanottaja -suhteiden sijaan (Brautigam 2009, 135). Tällä retoriikalla on myös perustelunsa, koska Kiinan apu on melkein aina sidottu muihin investointimuotoihin osana suurempia yhteistyöpaketteja. Tämä kuitenkin ruokkii väärinymmärryksiä Kiinan avunantoprosesseista. Lisäksi Kiina ei noudata OECD:n alaisen kehitysapukomitea DACin virallisen kehitysavun ODA-kriteerejä, minkä vuoksi Kiinan virallista kehitysapua on vaikea tutkia.

Tilanne on johtanut suuriin vaihteluihin Kiinan kehitysavun määrän arvioinneissa. Kiina on vasta aivan viime aikoina alkanut julkaista tilastoja kehitysavustaan. Nämäkin tilastot eivät tosin ole olleet sen paremmin järjestelmällisiä kuin luotettavia. Virallisesti apua esitellään lähinnä sitoumuksina hallitusten välisten huippukousten yhteydessä. Vastahakoisuus antaa asianmukaisia tietoja johtuu Kiinan hallituksen koti- ja ulkomaisista paineista (Chaponnière 2009, 63). Maailmanpankin arvion mukaan Kiinan apu on noussut vuosien 1999 ja 2009 välillä 0,5 miljardista Yhdysvaltain dollarista 1,9 miljardiin (World Bank 2011). Brautigam (2011a) puolestaan arvioi Kiinan avun Afrikalle nousseen 1,2 miljardiin vuonna 2008. Tämä kokoluokka on vielä melko maltillinen perinteisiin avunantajiin verrattuna, mutta Kiinan avun kasvu on ollut nopeaa. Kehitysapumäärärahoihin keskittyminen ohjaa aliarvioimaan Kiinan toimintaa Afrikassa, sillä onhan vain pieni osa Kiinan yhteistyöstä Afrikan maiden kanssa kehitysapua. Kiinan kauppa ja investoinnit Afrikkaan ylittävät avun määrän reippaasti (Alden, Large & de Oliveira 2008).³

Vaikka avun rooli valtioiden kahdenvälisissä suhteissa on saanut Kiinan avun pirstaloitu-

maan eri puolille manteretta, Afrikan maiden kesken on silti selkeitä eroja vastaanotetun avun määrässä. Sudan, Nigeria, Angola ja Botswana saivat Saharan eteläpuolisista maista eniten apua Kiinalta (Chaponnière 2009, 67). Tämä viittaa vahvaan siteeseen avun ja muiden yhteistyön muotojen välillä. Kuitenkin myös muut maat saavat huomattavia määriä apua, ja suurimpien avun vastaanottajien lista heijastaa myös maiden kansantalouksien kokoa. Sektorikohtaisesti Kiinan apu keskittyy maatalouden kehitykseen, lääketieteelliseen ja terveydenhuollon yhteistyöhön, infrastruktuuriin sekä työvoimakoulutukseen (Alden, Large & de Oliveira 2008, 17). Infrastruktuuri on selkeästi sektori, jolla Kiinan asema on vahvin ja jossa sillä on kilpailuetu.

Kiinalaista lähestymistapaa Afrikassa on viime aikoina kutsuttu ”Pekingin konsensukseksi” (Taylor 2009, 23), vaikka Kiinan hallitus itse ei käsitettä käytäkään. Tämä tarkoittaa kehityspolitiikkaa, joka perustuu keskinäiseen kunnioitukseen, sisäisiin asioihin puuttumattomuuteen ja useisiin rinnakkaisiin kehitysmalleihin. Pekingin konsensus voidaan nähdä vastavoimana ”Washingtonin konsensukselle”, jota länsimaat ja suuret kansainväliset talousinstituutiot edistävät. Pekingin konsensus ei ole millään muotoa radikaali muutos maailmanjärjestyksessä, mutta se tarjoaa Afrikan valtioiden hallituksille mahdollisuuden vertailla avunantajia ja saada siten enemmän tilaa omalle politiikanmuodotukselle (Tan-Mullins, Mohan & Power 2010). Tästä huolimatta käsitys yhdestä ainoasta kiinalaisesta kehitysmallista Afrikassa on kyseenalainen. Kiina voi tarjota afrikkalaisille kumppaneilleen vaihtoehtoisia reittejä kehitykseen ja etäisyyttä kansainvälisten talousinstituutioiden ehtoihin, mutta sen toimintaa ei voi tulkita johdonmukaiseksi ja kokonaisuvaltaiseksi Pekingin Afrikan-politiikaksi. Lisäksi Kiinan kehitysyhteistyö kärsii henkilöstöpulasta, joten jo maan kyky toteuttaa tällaista politiikkaa on kyseenalainen.

On tärkeää kiinnittää huomiota perinteisten avunantajamaiden ja uusien toimijoiden (lähinnä Kiinan) kantoihin kansainvälisissä kehitysyhteistyön huippukokouksissa. Monterreyn prosessissa ja Pariisin julistuksessa uusia toimijoita pidettiin vielä ensisijaisesti kehitysavun saajina, ja niinkin myöhään kuin vuonna 2008 Accran toimintaohjelmassa (Accra Agenda for Action) uusien toimijoiden erityinen rooli oli esillä vain lyhyesti (Morazán et al. 2012). Itse asiassa OECD/DAC-vetoiset perinteiset avun-

³ Lisäksi voidaan väittää, että Kiinan avun vaikutus on suurempi kuin sen rahallinen arvo antaa ymmärtää, sillä se on länsimaista apua tuottavampaa.

antajamaat olivat melko hiljaa uusien toimijoiden suhteen Busanissa vuonna 2011 pidettyyn avun tuloksellisuuden huippukokoukseen saakka. Kiinalaisviranomaiset eivät myöskään perinteisesti ole halunneet koordinoida muiden avunantajien kanssa ja Kiina on karsastanut erityisesti Maaailmanpankkia.

Busanissa uudet toimijat ottivat aktiivisemman roolin kansainvälisten kehitysapu-sopimusten suhteen. Kiina allekirjoitti Busanin julistuksen yhdessä Intian kanssa, mutta dokumentti on viime kädessä vapaaehtoinen ja uusille avunantajille määritellyt kriteerit eroavat

perinteisille avunantajille määrätyistä (Tran 2011). Tämä saattaa heijastaa varautuneisuutta OECD/DAC:n johtamia prosesseja kohtaan. Vaikka uudet toimijat esiintyvätkin yhteistyön hengessä, ne selkeästi haluavat tulla otetuiksi huomioon merkittävänä tekijöinä kehitysyhteistyön piirissä. Busanissa kävi selväksi, että Kiinan viranomaiset haluavat toimia perinteisten avunantajien kanssa vahvasti omilla ehdoillaan. Busanin loppuasiakirja on suhteellisen väljä ja jättää paljon liikkumavaraa (Morazán et al. 2012).

Kaksi asiaa kävi Busanissa erityisen selviksi. Ensinnäkin tarvitaan uusi keskustelufoorumi,

Kiinan tärkeimmät Afrikkaa koskevat politiikka-asiakirjat

Vaikka Kiinan viralliset toimet Afrikassa ovat edelleen suurelta osin salaisia, Peking on viime aikoina alkanut osittain julkistaa Afrikan-ulkopolitiikkaansa. Tärkeä esimerkki tästä on kolmen Kiinan hallituksen virallisen asiakirjan, niin sanotun valkoisen kirjan julkistaminen: valkoinen kirja Kiinan Afrikan-politiikasta julkaistiin vuonna 2006, valkoinen kirja Kiinan ja Afrikan välisestä taloudellisesta ja kauppayhteistyöstä vuonna 2010 ja valkoinen kirja Kiinan ulkomaanavusta vuonna 2011. Nämä asiakirjat syventävät yleisluontoisuudestaan huolimatta Kiinan Afrikan-toimia ohjaavia periaatteita ja käsittelevät tärkeitä niihin liittyviä kysymyksiä.

Valkoinen kirja Kiinan Afrikan-politiikasta (2006) on laeva kuvaus Kiinan virallisista toimista Afrikassa. Se ei tarjoa uusia oivalluksia Kiinan Afrikan-politiikasta tai ennennäkemättömiä perusteluja sille. Kirja julkaistiin alkuvuodesta 2006 eli melkein vuosi ennen vuoden 2006 FOCAC-huippukokousta sekä ennen Kiina-Afrikka -yhteistyöhön kohdistuneen huomion kasvua. Siksi Valkoinen kirja (2006) on lähinnä toteamus Kiinan keskushallituksen kasvaneesta kiinnostuksesta Afrikkaa kohtaan. Valkoinen kirja Kiinan ja Afrikan välisestä taloudellisesta ja kauppayhteistyöstä (2010) tulee myös nähdä kansainvälisessä kontekstissaan. Kirja on tiivistelmä Kiinan viimeaikaisesta kaupasta ja investoinneista afrikkalaisten kumppaneiden kanssa, ja ennen kaikkea se pyrkii selventämään maan toimintaa Afrikassa. Sen voi tulkita osittaiseksi vastaukseksi kommentteihin ja kritiikkiin, joita Kiinan Afrikassa harjoittamasta taloudellisesta toiminnasta on esitetty.

Asiakirjoista tuorein, valkoinen kirja Kiinan ulkomaanavusta (2011) menee askeleen pidemmälle selventäessään Kiinan kehitysavun käytäntöjä. Tämäkin asiakirja on luonteeltaan laeva, mutta siinä kuitenkin julkaistaan useita ennen näkemättömiä tilastoja.

Tämä valkoinen kirja ilmoittaa Kiinan avun jakautumisen sekä sektorikohtaisesti (61 % korkotukiluotoista keskitetään taloudelliseen infrastruktuuriin) että alueellisesti (45,7 % avusta suunnattiin Afrikkaan ja 32,8 % Aasiaan; 39,7 % ohjattiin vähiten kehittyneisiin maihin). Tästä huolimatta asiakirja ei anna selvärajaisia määritelmää Kiinan ulkomaanavusta eikä maakohtaisia tilastoja sen jakautumisesta.

Kaikki nämä valkoiset kirjat korostavat Kiinan roolia kehitysmaana, mikä voidaan nähdä viittauksena Kiinan sisäisistä paineista perustella ulkomaille suuntautuvaa apua ja toimintaa. Muita toistuvia teemoja asiakirjoissa ovat molemminpuolinen yhteistyö ja kummankin osapuolen hyödyttäminen, poliittisten ehtojen puuttuminen ulkopoliitikasta (joskin yhden Kiinan politiikka mainitaan) sekä keskinäinen kunnioitus. Kaiken kaikkiaan Kiinan ulkopoliitikan eri puolien selventämisestä huolimatta asiakirjat antavat kuvan Kiinasta, joka ei – hyvässä ja pahassa – ole dogmaattinen ulkopoliitikassaan. Mainitut asiakirjat voidaan yleisemmin nähdä osana Kiinan ulkopoliitikan asteittaisista avautumisista sekä osittaisena vastauksena kansainväliseen painostukseen.

joka ainakin täydentäisi OECD/DAC-järjestelmää (Morazán et al. 2012). Toisaalta Kiinan voitiin tulkitaneen askelia kohti läheisempää yhteistyötä perinteisten avunantajamaiden kanssa, ainakin jos tilannetta vertaa sen perinteiseen epäilevyyteen länsimaiden ja Maailmanpankin johtamia apuprosesseja kohtaan. Yhteistyö olisi itse asiassa Afrikan maiden kannalta varsin hyödyllistä, koska uusilla toimijoilla on varmasti paljon opittavaa perinteisten avunantajien kokemuksesta avun hallinnoinnissa (Alden & Sidiropoulos 2012).

Kiinalaisten toimijoiden pyrkimyksenä on siis edistää taloudellisia ja muita intressejä kumpaaakin osapuolta hyödyttävällä sekoituksella kehitysapua, kauppaa ja investointeja sekä valtiotason diplomatiaa tai ”pehmeää vallankäyttöä”. Kiinan yhteistyö Afrikan kanssa on vielä rajallista verrattuna teollisuusmaihin, mutta Kiinan tärkeys piileekin sen toiminnan nopeassa kasvussa ja erilaisessa lähestymistavassa yhteistyöhön.

Tuotanto ja työllistäminen

Tässä luvussa käsitellään uusien toimijoiden tuotantodynamiikkaa esittelemällä Kiinan kasvavan läsnäolon vaikutusta Afrikan tekstiiliteollisuuteen ja erityisesti sen työllisyyteen. Työllisyyskysymykset ovat keskeisiä, kun pohditaan uusien toimijoiden tuomia uhkia ja mahdollisuuksia Afrikan maiden kehitykselle. Mantereella, jossa virallisen talouden piirissä työllistyminen on harvinaista ja työvoimavaltainen teollisuustuotanto nähdään parhaana tienä eteenpäin, uusien toimijoiden vaikutus voi olla huomattava.

Kiinalaisten osallisuutta tekstiiliteollisuudessa on kritisoitu rajusti. Heitä on syytetty kolonialistisesta toiminnasta, minkä nähdään lopulta johtavan Afrikan valtioiden oman tuotannon vähenemiseen. Kiinalaiset tuontitekstiilit ovatkin vyöryneet voimalla Afrikan maiden markkinoille, mikä on asettanut paikalliset tuottajat kovaan kilpailutilanteeseen⁴. Ilmiötä on dokumentoitu esimerkiksi paikallisesti myytävien batiikkikankaiden tuotannossa Länsi-Afrikassa ja rajoitetummassa vientiin suuntautuneessa tekstiilituotannossa Etelä-Afrikassa. Näillä aloilla kiinalaisia on syytetty työttömyyden aiheuttamisesta. Kiinalaisten tuontituotteiden vaikutusta kuitenkin yleisesti yliarvioidaan. Afrikkalaisen tekstiilituotannon laskua voidaan selittää myös EU:n ja Yhdysvaltojen kanssa tehdyillä vientisopimuksilla sekä teollisuudenalojen sisäisellä tehottomuudella. Sellainenkin näkökulma on esitetty, että kiinalaisten Afrikan markkinoille tuomat halvat tuotteet alentavat afrikkalaisten perheiden elinkustannuksia. (Taylor 2009, 63–86.)

Kiina voi joko parantaa tai heikentää Afrikan työllisyysastetta ja työolosuhteita investoimalla afrikkalaiseen tekstiiliteollisuuteen. Usein toivotaan, että Kiina siirtäisi osan teollisuustuotannostaan Afrikkaan, koska tämä parantaisi työllisyyttä paitsi suoraan uusilla työpaikoilla myös epäsuorasti toimimalla katalyyttina paikalliselle tuotannolle. Kiinalaisten investoinnit afrikkalaiseen tuotantoon ovat kuitenkin tähän

---

⁴ On korostettu, että tämä ei ole linjassa Kiinan virallisten tavoitteiden kanssa. Paikallisille toimijoille voisikin tarjoutua mahdollisuus toimia yhdessä Kiinan viranomaisten kanssa kiinalaisten tuotteiden afrikkalaiselle tuotannolle aiheuttamien haittavaikutuksien minimoimiseksi (Taylor 2009, 64).

saakka olleet vaatimattomia, mutta mantereella on nähtävissä viitteitä tilanteen muuttumisesta. (Brautigam 2009, 189–231.)

Afrikan työtutkimusverkosto (African Labour Research Network, ALRN) on selvittänyt Kiinan investointien vaikutuksia kymmenessä Afrikan maassa erityisesti työolojen ja työmarkkinasuhteiden näkökulmasta (yaw Baah & Jauch 2009). Suomen ammattiliittojen solidaarisuuskeskus SASKin rahoittaman raportin mukaan työntekijöiden oikeuksien polkeminen on kiinalaisyrittäjissä tavallista. Paikallista lainsäädäntöä rikotaan joskus räikeästi: palkka jää Namibiassa rakennusalalla alle puoleen laissa tai työehtosopimuksessa säädetystä minimistä, suojavarusteita ei välttämättä anneta, ja työntekijöiden järjestäytymistä pyritään estämään. Eräissä tapauksissa parhaiten palkatut toimet varattiin Kiinasta tuoduille työntekijöille. Naispuoliset työntekijät joutuvat kokemaan seksuaalista häirintää ja raskautta saatetaan käyttää irtisanomisperusteena. Monesti rikkomuksilla on isäntämaan hallituksen hiljainen hyväksyntä. (Ks. myös SASK 2009a, b.)

Raportin sanomaa vahvistavat tutkimukset, jotka kohdistuvat työoloihin kiinalaisomisteisissa tehtaissa Tansaniassa ja Sambianssa (Brooks 2010; Lee 2009). Myös näissä maissa on työntekijöiden parissa ollut laajaa tyytymättömyyttä kiinalaisiin työolosuhteisiin. Pahimpana epäkohtana on pidetty työn muuttamista määräaikaiseksi (casualization). Kiinalaisten omistamat tehtaat ovat ottaneet käyttöön urakkasopimuksia, ja työolojen katsotaan heikentyneen tuntuvasti verrattuna aikaisempaan tilanteeseen, jolloin tehtaat olivat Sambian tai Tansanian valtion omistamia. Molemmissa maissa on järjestetty lakkoja, mutta tekstiilitehtaisiin on usein vaikea vaikuttaa työtaisteluilla, koska tuotanto on helppo siirtää jonnekin, jossa vastaavia vaatimuksia ei ole. (Brooks 2010; Lee 2009.)

Vakituisten työpaikkojen muuttuminen määräaikaisiksi ei kuitenkaan ole yksinomaan kiinalainen ilmiö. Afrikassa käyttävät sopimus-työläisiä yhtä lailla myös muut kaupalliset toimijat. Onkin epäselvää, onko kiinalaisten tehtaiden käytännöissä jotain erityistä vai onko kyse kansainvälisen talousjärjestelmän kielteisistä vaikutuksista afrikkalaisten työntekijöiden työolosuhteisiin.

China-Tanzania Friendship Textile Factory

”Kiinan ja Tansanian ystävyys tekstiilitehtaan” historia on tyypillinen esimerkki kiinalaisesta tekstiili-investoinnista Afrikassa. Dar es Salaamissa sijaitsevan tehtaan tarina alkaa 1960-luvulta, jolloin se perustettiin kiinalaisena kehitysapu-hankkeena. Tehdas oli kuitenkin talousongelmissa vuosikymmeniä ja se perustettiin uudelleen kiinalaisen (51 %) ja tansanialaisen (49 %) yrityksen yhteisprojektina vuonna 1997. Nyt tehdas on tärkeä tansanialaisen kanga-vaatteen ja muiden tekstiilien tuottaja. Se on myös huomattava työllistäjä: tehtaassa työskentelee 24 kiinalaista johtavissa tehtävissä ja 1 000–1 600 tansanialaista.

Tehdas on kuitenkin kohdannut lukuisia ongelmia eikä se selviäisi taloudellisesti ilman merkittävää tukea Kiinan hallitukselta. Ongelmat vaihtelevat infrastruktuuriin liittyvistä pulmista kuten sähkö- ja vesikatkoksista aasialaisten tuotteiden liialliseen kilpailuun. Suurimmat ongelmat liittyvät kuitenkin työolosuhteisiin, lähinnä palkkoihin ja työaikoihin. Tämä on tyypillistä useimmille nykyajan globaaleille teollisuudenaloille: kunnollisten palkkojen ja työolosuhteiden sekä halpojen ja kilpailukykyisten hyödykkeiden tuottamisen välillä on huomattava ristiriita. (Brautigam 2009, 197–201.)

Luonnonvarat ja ihmisoikeudet

Kiinan ja muiden uusien toimijoiden luonnonvarojen tarve on ollut yksi tärkeimmistä syistä niiden kiinnostukseen toimia Afrikassa. Tämä niin sanottu ”öljydiplomatia” on nostattanut paljon kritiikkiä, jota tässäkin selvityksessä on jo edellä käsitelty. Tämä luku tarkastelee luonnonvarakauppaan liittyviä ihmisoikeuskysymyksiä.

Vaikka myös Brasilia on kiinnostunut Afrikan luonnonvaroista, se on pieni toimija Intiaan ja Kiinaan verrattuna. Kiinan luonnonvarakauppa Afrikan maiden kanssa on huomattavasti suurempaa kuin Intian, mutta myös Intia pyrkii aktiivisesti solmimaan uusia sopimuksia erityisesti öljystä (Obi 2010). Kiinan öljykaupat Afrikassa ovat herättäneet laajaa huomiota, kun taas Intia ei ole joutunut suurennuslasin alle.

Kiinan öljydiplomatiaa on kritisoitu etenkin sen ihmisoikeusvaikutusten takia. Ihmisoikeusjärjestöt ja myös monet virkamiehet niin länsimaissa kuin Afrikassa ovat toistuvasti kyseenalaistaneet Kiinan autoritaarisille hallituksille vastineeksi öljystä ja muista luonnonvaroista antaman tuen ja tämän toiminnan tuhoiset vaikutukset ihmisoikeuksiin ja paikalliseen hallintoon (Taylor 2009, 89). Asia on hyvin tärkeä, koska Kiina ja Intia käyvät suuren osan luonnonvarakaupastaan itsevaltaisuudestaan ja sortohallituksistaan tunnettujen Angolan, Sudanin, Nigerian ja Zimbabwen kanssa. Lisäksi Kiina toimii usein kahdenvälisesti valtiotasolla, mikä antaa suoraan lisää valtaa ja resursseja totalitaarisille valtioille.

Lisäksi kiinalaisyrityksiä on toistuvasti syytetty ihmisoikeusloukkauksista afrikkalaisia työntekijöitä kohtaan (ks. esim. Human Rights Watch 2012). Ilmiö ei kosketa ainoastaan kiinalaisyrityksiä, vaan myös länsimaisten yritysten on todettu altistavan työntekijänsä epäinhimilliselle kohtelulle. Tämä ei luonnollisesti kuitenkaan poista kiinalaisyrityksiin kohdistettua oikeutettua kritiikkiä. Lisäksi vaikuttaa, että kiinalaisyrityksissä työolot ovat usein huonommat kuin muissa vastaavissa työpaikoissa.

Kiinan hallituksen virallinen kanta ihmisoikeuksiin painottaa taloudellisia oikeuksia yli poliittisten oikeuksien sekä valtioiden itsemääräämisoikeutta (Taylor 2009, 96–97). Kii-

na asettaa taloudellisen kehityksen ja vakauden poliittisten oikeuksien edelle, toisin kuin useimmat länsimaiset ihmisoikeuksien puolustajat (Taylor 2008). Yhteisöllisyyttä korostava näkökulma oikeuksiin sekä valtioiden oikeuksien korostaminen täydentävät Kiinan kantaa: kaikilla valtioilla on oikeus itse päättää olemisen tavastaan.

Tämä voidaan nähdä kritiikkinä länsimaista ihmisoikeuksia poliittisina vapauksina pitävää käsitystä kohtaan, jossa yksilöiden oikeuksien ja poliittisen vapauden korostamisen varjolla hankitaan poliittisia ja taloudellisia etuja länsimaille. Näkemys on jossain määrin ymmärrettävä, mutta se aliarvioi niitä taloudellisia hyötyjä, joita Kiina yksilöoikeuksia rajoittavalla puuttumattomuuden politiikallaan saavuttaa. Sen lähestymistapa pohjautuu vahvaan ja vakaaseen kehitysorientoituneeseen valtioon, jollaisia Afrikan valtiot valitettavan harvoin ovat. Lukuisia Afrikan hallituksia voi edelleen pitää niin sanottuina uuspatrimoniaalisina hallintoina eli sellaisina jotka keskittyvät arvoa tuottamattomaan rahantavoitteluun (rent-seeking) ja luonnonvarojen tiukkaan kontrolliin⁵. Tällaisissa tapauksissa kiinalaisten ihmisoikeusperiaatteita ei voi yrittää perustella edes kehityksen nopealla edistymisellä, mikä on nähtävissä esimerkiksi Zimbabwen kaltaisissa maissa. (Taylor 2008.)

Kiinan kanta ihmisoikeuksiin näyttäisi kuitenkin olevan edes vähän muuttumassa. Darfurin kriisin ollessa pahimmillaan Kiinan toimia Sudanissa arvosteltiin laajasti, ja Kiina päätyi muuttamaan puuttumattomuuden politiikkaansa. Samanlainen muutos on nähtävissä yleisemminkin Kiinan suhtautumisessa työläisten oikeuksiin ja ympäristökysymyksiin. (Brautigam 2009, 281–284.) Kiinalaisetkin toimijat saattavat siis kriittisissä aiheissa ainakin osittain reagoida julkiseen mielipiteeseen ja vaikuttamistyöhön.

---

⁵ *Uuspatrimoniaaliset hallintojärjestelmät keskittyvät yleensä kanavoimaan rahaa ja muita resursseja suoraan johtaville virkamiehille ja poliitikoille. Tällaisissa systeemeissä hallitusvirkoja käytetään tavallisesti kerryttämään eliitille etuja.*

Työtä muusta välittämättä? Tapaus Sambia

Kuparintuotanto Sambiassa on erityisen tulenarka esimerkki Kiinan luonnonvarojen hankinnasta. Sambia on vuosikymmeniä ollut etusijalla Kiinan Afrikan-politiikassa, ja maiden välisiä suhteita on kuvattu ”joka sään” ystävyytenä (Mutesa 2010). Tämänhetkiset suhteet perustuvat suurelta osin sambialaisen kuparin kauppaan, mikä on aiheuttanut Sambiassa ennennäkemätöntä kuohuntaa viime vuosina.

Huhtikuussa 2005 Chambishin kuparikaivokseen kuuluvassa tehtaassa sattunut räjähdys tappoi 51 sambialaista työntekijää. Tehtaan omistanut kiinalaisyritys yritti paikata tilannetta maksamalla korvauksia uhrien perheille, mutta tapaus synnytti suuren kohun. Kiinalaisia työkäytäntöjä kritisoitiin laajalti Sambiassa. Seuraavana vuonna mielenosoitukset kiinalaisyrittäjiä vastaan kasvoivat ja äityivät mellakoiksi. Sambialainen työntekijä ammuttiin väkivaltaisuuksissa kuoliaaksi. Tapaus vaikutti Sambian vuoden 2006 presidentinvaaleihin. Opposition pääehdokka Michael Sata kävi kiinalaisvastaisen kampanjan ja lupasi vapauttaa maan kiinalaisista ”tuholaisista” eli kiinalaisista suuryrityksistä, jos hänet valittaisiin. (Brautigam 2009, 5–7; Mutesa 2010.)

Sata hävisi vuoden 2006 vaalit, mutta vuonna 2011 hänet valittiin Sambian presidentiksi. Sata kampanjalupaukset eivät vuonna 2011 yltäneet vuoden 2006 tasolle, mutta hän kampanjoi edelleen kaivostoiminnan ja ulkomaisen työvoiman tiukemman sääntelyn puolesta. Tämä ei näytä toistaiseksi vaikuttaneen maiden välisiin suhteisiin merkittävästi, mutta Sata poliitiikan todellista vaikutusta ei ole vielä nähty. (Brautigam 2011b.)

Kiinan nousu Afrikassa voi siis hyvinkin vaikuttaa paikallispolitiikkaan. Sambiassa huonot työolot ja ”Kiina-ilmiön” vähäinen vaikutus paikallisiin elinolosuhteisiin ovat saaneet monet sambialaiset pettymään. Toteutumattomat odotukset ovat johtaneet mielenosoituksiin ja osin jopa muukalaisvastaisuuteen. Samalla poliitikkojen puheiden ja tekojen välillä on ristiriita, joka vaikuttaisi heijastavan yleisempää erimielisyyttä Kiinan vaikutuksista Sambialle ja koko Afrikalle.

Bélingan rautamalmihanke Gabonissa

Ivindon luonnonpuisto Gabonissa on useiden eliölajien asuinpaikka, ja siellä sijaitsevat myös Kongoun kuuluisat vesiputoukset. Bélingan alueella, joka myös on Ivindossa, on lisäksi runsaasti hyödyntämätöntä rautamalmia. Kiinalainen CMEC solmi alueen kaivosoikeuksista sopimuksen Gabonin hallituksen kanssa vuonna 2006 (Banktrack 2011). CMEC sai samalla luvan rakentaa kaivoksen yhteyteen padon sähkön tuottamiseksi sekä teitä viidakon läpi saadakseen vietyä malmin rannikolle, josta se kuljetettaisiin laivalla Kiinaan.

Miljardihankkeen rahoittajan oli määrä olla Kiinan Exim Bank -pankin, ja kaikki malmi oli tarkoitus kuljettaa Kiinaan. Gabonilaiset toivoivat yhteistyön kiinalaisten kanssa auttavan maan taloutta, joka on hyvin riippuvainen öljystä (Stella 2007; CIA 2012). Gabonilaisen kansalaisjärjestön Brainforestin vuotama sopimus kuitenkin paljasti, että vain 10 % hankkeen voitoista olisi jäänyt Gaboniin loppujen mennessä Kiinaan. CMEC:lle oli myös annettu 25 vuoden vapautus verojen maksamisesta (Banktrack 2011). Kansalaisjärjestöt ovat lisäksi väittäneet, että sopimukseen liittyi korruptiota.

Myös hankkeen sosiaaliset vaikutukset herättivät kysymyksiä. CMEC oli luvannut hankkeen luovan 30 000 työpaikkaa. Gabonilaiset ympäristöaktivistit kuitenkin pelkäsivät, että suuri osa työpaikoista valuisi Kiinasta tuotaville työntekijöille.

Ennen kaikkea Brainforest ja muut gabonilaisjärjestöt ovat kuitenkin kritisoineet hankkeen ympäristövaikutuksia. He pelkäsivät, että rakennustyöt uhkaisivat Ivindon villieläimiä. Lisäksi Kongoun putouksille rakennettava pato olisi peittänyt yli 5 000 neliökilometriä veden alle, mikä olisi pakottanut paikallisyhteisöt muuttamaan ja uhannut useita luonnonsuojelualueita. Aktivistit huomauttivat, että Kongoun putoukset ei ollut lainkaan ihanteellinen paikka padolle, ja ehdottivat sen sijaan, että CMEC rakentaisi padon Tsengué-Léléidin putouksille. Niitä oltiin suositeltu padonrakennuspaikaksi 1960-luvulla tehdyssä selvityksessä. Brainforest on huomauttanut, ettei vastaavaa arviota ole tehty Kongoun putousten padosta, vaikka Gabonin laki vaatii tätä.

Ympäristölupien puuttumisesta huolimatta CMEC sai aloittaa työt Bélingassa. Brainforestin ja Environnement Gabonin painostus sai kuitenkin hallituksen neuvottelemaan sopimuksen uudelleen vuonna 2008. Lisäksi aktivistit kertoivat Kiinan Exim Bank -pankille, että hanke oli ristiriidassa pankin oman ympäristöpolitiikan kanssa. Exim Bank vetäytyi hankkeesta vuoden 2008 lopulla. Usean vuoden tauon jälkeen Gabonin viranomaiset hylkäsivät sopimuksen CMEC:n kanssa vuonna 2012. Vaikka lehtiväitteiden mukaan keskusteluja hankkeen siirtämisestä australialaiselle kaivosjätti BHP Billitonille käytiinkin, hankkeen tulevaisuus on auki. (Reuters 2012.)

Bélingan rautamalmihanke on esimerkki, jossa kansalaisyhteiskunta on ainakin osittain onnistunut puuttumaan uusien toimijoiden liiketoimintatapoihin. Avainhenkilö CMEC:n vastaisessa liikkeessä on ollut Brainforestin perustaja ja puheenjohtaja Marc Ona Essangui. Juuri pyörätuolilla liikkuva Ona Essangui pakotti hallituksen uusiin neuvotteluihin, jotka lopulta kaatoivat koko alkuperäisen hankkeen. Tapaus osoittaa, että yksi afrikkalainen kansalaisjärjestö voi saada muutosta aikaan tehokkaalla vaikuttamistyöllä. Toisaalta tapauksessa korostuvat vaikeudet, joihin afrikkalaiset kansalaisyhteiskunnan toimijat voivat joutua vastustaessaan uusia toimijoita ja niiden afrikkalaisissa hallituksissa valtaa käyttäviä liittolaisia. Marc Ona Essangui on pidätetty useita kertoja ja häntä on kielletty lähtemästä Gabonista (McCarthy 2012). Vuonna 2009 Ona Essangui vastaanotti Goldman-palkinnon, ”ympäristö-Nobelin” toiminnastaan Ivindon luonnonpuiston suojelemiseksi (Block 2009; Mistiaen 2009).

OLLI SILVENNOINEN
KEPA HELSINKI

Maatalousyhteistyö

Maatalouden merkitys Afrikan kehitykselle on valtava, sillä suurin osa afrikkalaisista saa siitä toimeentulonsa. Kiina ja muut uudet toimijat tekevät maatalousinvestointeja, alaan liittyvää kehitysyhteistyötä ja maahankintoja. Brasilian on todettu olevan aktiivinen tällä sektorilla, mutta sen toimista on kuitenkin huomattavan vähän tutkimusta tai muuta tietoa. Tämä osio keskittyy siten Kiinaan ja Intiaan. Ne ovat molemmat osoittaneet suurta kiinnostusta Afrikan maataloussektoria kohtaan, vaikka niiden toiminta alalla on toistaiseksi ollut varsin vaatimatonta. Kiinan ja Intian ensisijaiset intressit ovat niiden oman ruokaturvan vahvistaminen ja ruoan hinnan nousun tuomat uudet kaupankäynnin mahdollisuudet. Ne ovat molemmat osallistuneet Afrikan maataloussektorin kehittämiseen teknisellä avulla. Ne ovat antaneet Afrikan maille maatalouskoneistoa ja muuta teknologiaa satojen tuottavuuden parantamiseksi. (Brautigam 2009; Modi 2010.)

Myönteisiä tuloksia on mahdollista saada aikaan, sillä Afrikassa sadot ovat usein matalia, ja kiinalainen ja intialainen teknologia sopivat Afrikan olosuhteisiin länsimaista teknologiaa paremmin. Kiinan ja Intian apuhankkeisiin ja investointeihin on kuitenkin suhtauduttava varauksin, koska ne tukevat lähes pelkästään maataloustuotteiden kaupallista tuotantoa. Hyötyjen jakautuminen ja omistusoikeudet ovat keskeisiä kysymyksiä hankkeiden todellisia vaikutuksia arvioitaessa. Lisäksi usein on vaikeaa erottaa investointihankkeet suoranaista maakaappauksista, mikä korostaa kriittisen arvioinnin tarvetta.

Uusien toimijoiden maatalousyhteistyöhön liittyviä, usein kyseenalaisia maakauppoja on kritisoitu laajasti, ja niitä on osittain luokiteltu myös suoranaiseksi maakaappauksiksi. Niillä voi olla erittäin tuhoisia vaikutuksia, kuten esimerkiksi perinteisten maa- ja vesioikeuksien mureneminen, haavoittuvuuden lisääntyminen, maaseudun köyhien, erityisesti naisten, syrjäytyminen sekä pääasiassa omavaraistaloudessa elävien yhteisöjen elinolosuhteiden tuhoaminen. Tästä ilmiöstä on tullut yhä näkyvämpi viime vuosikymmenen aikana. Vaikka uudet toimijat eivät ole kaikkein pahimpia maa-alojen kaappaajia Afrikassa, ne ovat ansaitusti saaneet osansa asiaa

koskevasta kritiikistä. (Anseew et al. 2012.) Joskin on myös esitetty, että Kiinan ja muiden uusien toimijoiden roolia kyseenalaisissa maakaupoissa on joskus paisuteltu (Brautigam 2009) ja että myös uusien toimijoiden omat maaseutualueet ovat ulkomaisten yritysten kaappausten kohteena. Tämä lisää painetta hankkia lisää viljelyalueita oman maan ulkopuolelta. Vaikka Kiina, Intia ja Brasilia ovatkin yhä vahvempia talouksia ja yhä tärkeämpiä kansainvälisiä toimijoita, huomattava osa niiden väestöstä on edelleen köyhiä. Oman ruokaturvan vahvistaminen on siten ymmärrettävä tavoite näiden maiden hallituksille, joskaan ei kuitenkaan oikeutus niiden kyseenalaisille toimille Afrikassa.

Uusien toimijoiden maakaappausten vaikutukset Afrikassa tulee tehdä näkyviksi ja tarpeen mukaan niihin myös puuttua, mutta samalla on hyvä ymmärtää vallitsevan tilanteen maailmanlaajuiset kytkökset ja monikansallisten yritysten toiminnan vaikutukset niin Afrikassa kuin näissä uusiksi toimijoiksi kutsutuissa maissa.

Intialainen Karuturi Etiopian Gambellassa

Eräs erikoisimmista maasopimuksista solmittiin Etiopian valtion ja intialaisen agri-jähti Karuturi Globalin välillä vuonna 2011. Sopimuksella Karuturi vuokrasi 100 000 hehtaaria 250 Yhdysvaltain dollarilla viikossa (myöhemmin alue voi kasvaa 300 000 hehtaariin). Hinta selittyy paikalla: maa sijaitsee Gambellassa, Etiopian rauhattomalla Sudanin vastaisella rajalla. (Vidal 2011.)

Sopimuksen kanssa samaan aikaan osuu Etiopian hallituksen hanke, jossa 15 000 ihmistä muuttaa keskeisemmille alueille Gambellassa. Vaikka sekä viranomaiset että Karuturi ovat kiistäneet yhteyden maasopimuksen ja asukkaiden siirron välillä, Human Rights Watchin raportti (2012) on väittänyt, että siirrolla halutaan tehdä tilaa Karuturille. Lisäksi olosuhteet uusissa kylissä ovat usein heikot, ja asukkaat kokevat jopa väkivaltaa väestösiirtoja valvovien turvallisuusjoukkojen taholta; yksin vuonna 2011 turvallisuusjoukkojen katsottiin olevan vastuussa 20 raiskauksesta.

OLLI SILVENNOINEN
KEPA HELSINKI

Kansalais-yhteiskunnan mahdollisuus vaikuttaa

Kansalaisyhteiskuntaa ei juurikaan käsitellä alan kirjallisuudessa, sillä kansalaisjärjestöjä ei nähdä merkittävinä toimijoina Kiinan ja Afrikan valtioiden välisessä yhteistyössä. Kansalaisjärjestöjen todetaan usein olevan ”selkeimmät häviäjät Kiinan kasvattaessa rooliaan Afrikassa” (de Oliviera 2008, 120). Kuitenkin myös kansalaisjärjestöjen vaikutusmahdollisuuksia on tärkeää arvioida. Tässä luvussa esitellään lyhyesti lähestymistapoja, joita erityisesti vaikuttamistyötä tekevillä kansalaisjärjestöillä on käytössään pyrkiessään vaikuttamaan Kiinan ja Afrikan valtioiden välisiin suhteisiin.

Lähtökohtana Kiinan ja Afrikan välisen yhteistyön pohtimiselle on tapa, jolla Kiinan hallitus kohtelee kansalaisjärjestöjä omalla maallaan. Hallituksen suhde Kiinan pieneen ja hitaasti kasvavaan kansalaisyhteiskuntaan on aikojen saatossa vaihdellut, mutta yleisesti ottaen kansalaisyhteiskunta on saanut kasvaa 20 viime vuoden aikana. Kiina on kuitenkin edelleen autoritääriäinen valtio, ja se kohtelee kansalaisyhteiskunnan eri lohkoja eri tavoin: palveluja tuottavien järjestöjen elintila on suhteellisen suuri⁶, mutta vaikuttamistyötä tekeviä järjestöjä kohdellaan edelleen erittäin ankarasti. (Howell 2012.)

On väitetty, että kiinalaisten kansalaisjärjestöjen kokemus ulkopoliittisesta vaikuttamisesta on lähes olematonta (Tao 2008). Mosambikilaisen ympäristöjärjestön Justiça Ambiental (JA) Anabela Lemos ja Daniel Ribeiro kuitenkin huomauttavat, että voimavarojen vähyydestä, tiukasta poliittisesta kontrollista ja kieliongelmissa huolimatta Kiinan ja Afrikan kansalaisyhteiskunnat haluavat tehdä yhteistyötä. JA:lla on aktiivinen ja toimiva suhde kiinalaisiin kumppanijärjestöihin, jotka ovat antaneet sille tärkeää tukea erityisesti Mosambikin ympäristökysymyksissä. Lisäksi Kiinan toiminta ulkomailla alkaa näkyä kiinalaisille it-

selleenkin, koska puiden kaatamista Kiinan metsissä on rajoitettu ankarasti. Miksi siis muualla on hyväksyttävää kaataa puuta, jos Kiinassa ei?⁷

Kiinan toimet saavat Afrikassa paljon enemmän huomiota, ja riskit Kiinan maineelle ovat suurempia (Bosshard 2008). Voisikin olettaa, että Pekingin suhde kansalaisjärjestöihin olisi sovittelevampi Afrikassa kuin Kiinassa. Kuitenkin Kiinan julkisilla sen paremmin kuin yksityisillä toimijoilla ei ole juuri kokemusta kansalaisjärjestöjen kanssa toimimisesta. Siksi onkin epätodennäköistä, että kiinalaisviranomaiset kuuntelisivat kansalaisyhteiskuntaa. (Howell 2012, 57.) Toisaalta JA:n Lemos painottaa käytännön keinojen tärkeyttä Kiinan toimiin vaikuttamisessa. Kun poliittiset argumentit eivät toimi, tekniset argumentit saattavat toimia. Mphanda Nkwan patohanke Mosambikissa on esimerkki tällaisesta tapauksesta: Kiinalaisviranomaiset ovat ainakin kuunnelleet järjestöjen argumentteja, joita kansainvälinen Maan ystävät -verkosto koordinoi. Tosin aivan tarkkaan ei tiedetä, miksi Kiinan kiinnostus hanketta kohtaan on vähentynyt. Valitettavasti Kiinan vetäytyttyä Brasilia on ryhtynyt sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti tuhoisan hankkeen päämooottoriksi. Lemos sanookin, että Mosambikissa itse asiassa Brasilian vaikutus on ollut Kiinaa kielteisempi, vaikka kielteinen huomio kiinnittyy Kiinaan herkemmin kuin muihin uusiin toimijoihin. Lisäksi afrikkalaiset ja länsimaiset hallitukset saattavat olla vaikuttamistyölle aivan yhtä vaikeita kohteita kuin Kiina.

Afrikan maissa tapahtuvan yhteistyön lisäksi Kiinan ja Afrikan valtioiden kansalaisjärjestöt voivat vaihtaa ajatuksia esimerkiksi Maailman sosiaalifoorumissa (Bello 2007) ja Aasian ja Euroopan kansalaisfoorumissa (Asia-Europe's People's Forum, AEPF). Eri maiden kansalaisjärjestöillä on paljon yhteisiä tavoitteita, sillä ongelmat eri puolilla maailmaa ovat samankaltaisia. Ihannetapauksessa tällaiset koalitiot voisivat toimia hallitustensa välittäjinä ja vahtikoirina. On tärkeää erottaa toisiinsa kietoutuneet taloudelliset ja poliittiset mallit (Lönqvist 2008).

Toinen mahdollisuus on pyrkiä vaikuttamaan kiinalaisten toimiin Afrikassa länsimaisten toimijoiden välityksellä. Vaikka Peking haluaakin identifioitua länsimaista erillisenä vaihtoehtona, Kiina ja länsivallat ovat vahvasti

6 Joidenkin näistä järjestöistä on jopa todettu laajentaneen toimintaansa Afrikkaan.

7 Outi Hakkarainen (Kepa Helsinki) haastatteli Anabela Lemosia Helsingissä 8. lokakuuta 2012. Daniel Ribeiro lähetti omat havaintonsa aiheesta sähköpostitse 19. lokakuuta 2012.

kietoutuneet toisiinsa. Monilla länsimaisilla toimijoilla kuten sääntelyelimillä ja suurilla investoijilla on paljon valtaa kiinalaisiin yrityksiin (de Oliviera 2008, 102). Yksi esimerkki lännen painostuksesta on kampanjointi, joka linkitti Kiinan ilmeisen osallisuuden Darfurissa Pekingin olympialaisiin. Tässä taktiikassa on kuitenkin myös omat ongelmansa. Vaikka Kiinan ja länsimaiden kehitysretoriikan erot pohjautuvatkin varsin erilaisiin käsityksiin liberaalista demokratiasta ja taloudellisesta liberalismista, kansalaisjärjestöjen ei välttämättä kannata sitoutua kovin vahvasti kumpaankaan ääripäähän.

On tärkeää myös muistaa ammattiliittojen rooli epäoikeudenmukaisten työkäytäntöjen haastamisessa. Niillä on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa kiinalaisyrittysten toimintaan yhteistyössä muiden kansalaisyhteiskunnan sektorien kanssa esimerkiksi työ- ja kauppoikeuksia koskevissa kysymyksissä. Lisäksi ammattiliitot ovat onnistuneet edistämään kiinalaisyrittysten työntekijöiden järjestäytymistä huomattavista haasteista huolimatta. Ne ovat esimerkiksi valittaneet Kiinan Ghanan-suurlähetystölle sekä Ghanan kansalliselle työkomissiolle (Ghanaian National Labour Commission) sekä yrittäneet neuvotella nigerialaisten kumppaniensa kanssa kehittääkseen yhteistä lähestymistapaa kiinalaisyrittysten luomiin ongelmiin. (SASK 2009a.) Länsimaiset ammattiliitot ja muut kansalaisyhteiskunnan toimijat voivat antaa vahvaa tukea afrikkalaisille ammattiliitoille näiden kamppailussa kunnollisten työolojen puolesta ulkomaalaisten omistamisissa tai rahoittamisissa yrityksissä.

Mikä järjestöjen strategia Kiinan ja muiden uusien toimijoiden suhteen ikinä onkin, vaikuttaa selvältä, että järjestöjen on otettava nämä toimijat huomioon omassa toiminnassaan. Yhteisenä tavoitteena voisi olla muodostaa kansallisten ja kansainvälisten tahojen ryhmittymä, joka seuraisi uusia toimijoita Afrikassa.

Kiinan ja Mosambikin välinen kansalaisjärjestöyhteistyö

Yleensä kansalaisyhteiskunta kamppailee ympäristön ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden puolesta äänekkäästi. Se haluaa näkyä ja kuulua. Joissain maailman kolkissa normina on sen sijaan varovaisuus. Kiinan kansalaisyhteiskunta on onnistunut valtaamaan alaa vaikeassa poliittisessa tilanteessa ja vähäisellä kansainvälisellä huomiolla, sillä huomio olisi vain haitannut, ei auttanut. Maassa, jossa kansainvälinen tuki nähdään sekaantumisenä sisäisiin asioihin ja tietoisuuden nostaminen valtion vakauden uhkaamisena, herättää kunnioitusta, miten hyvin kiinalainen kansalaisyhteiskunta on kaikesta huolimatta onnistunut osallistumaan kansainvälisiin kamppailuihin niin tehokkaasti.

Mosambikissa Kiinan osallisuus laittomissa metsähakkuissa ja salakalastuksessa (erityisesti hain evien hankkimisessa) on aiheuttanut valtavaa tuhoa. Kuitenkin mosambikilaisten ja kiinalaisten kansalaisjärjestöjen yhteistyö oli erittäin myönteistä. Kiinassa tutkijoilla on enemmän tilaa nostaa esille hankaliakin aiheita, kunhan heillä on niitä tukevaa todistusaineistoa. Kansalaisyhteiskunnan ja tutkimuksen välillä onkin vahva synergia. Lisäksi digitaaliset tilat kuten blogit kukoistavat: asioista väitellään ahkerasti ja henkilökohtaisia suhteita käytetään tehokkaasti, jotta vaikutusvaltaisille ihmisille saataisiin tietoa turvallisesti.

Ensimmäisten yhteyksiemme jälkeen olemme saaneet runsaasti tukea kiinalaiselta kansalaisyhteiskunnalta kampanjoidessamme laittomia metsähakkuita ja hain evien metsästystä vastaan. Löydämme edelleen uusia tapoja toimia yhdessä. Kansalaisyhteiskunnan toimintatila on kuitenkin alkanut jälleen kaventua ja hallituksen asettamat rajoitukset ovat kasvussa. Samoin Mosambikissa kansalaisyhteiskunta on yhä ahtaammalla.

DANIEL RIBEIRO

JUSTIÇA AMBIENTAL, MOSAMBIK

Rikottuja lupauksia ja asukkaiden onnistunut vastarinta: brasilialaisen Valen tapaus Mosambikissa

Brasilialaisperäinen kaivosyhtiö Vale Mozambique aloitti toimintansa Mosambikissa vuonna 2004. Se voitti tuolloin kansainvälisen tarjouskilpailun valtavista hiilivarannoista, jotka sijaitsevat Moatizen piirikunnassa läntisessä Teten provinssissa. Moatizen hiilikaivos on yksi maailman suurimmista: 23 780 hehtaaria käsittävän kaivosalueen on määrä tuottaa 11 miljoonaa tonnia hiiltä vuosittain 35 vuotta kestävänsä toimilupansa aikana. Hiiltä viedään pääasiassa Eurooppaan, Aasiaan ja Lähi-itään, mutta sitä käytetään myös kaivosalueen sisäisiin tarpeisiin kuten hankkeeseen kuuluvan lämpövoimalan rakentamiseen. Mosambikin hallituksen mukaan hanke tuo vaurautta, ehkäisee köyhyyttä ja työttömyyttä sekä edistää niin alueen kuin koko maan kehitystä.

Ympäristöjärjestö Justiça Ambiental (2010) mukaan Valen ja Mosambikin hallituksen väliset sopimukset ovat salaisia. Yksi hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan jatkuvista kiistan aiheista onkin kaikkien merkittävien hankesopimusten julkistaminen. Nyt nämä asiakirjat ovat salaisia asiakirjoja. Moatizen paikallisviranomaiset väittävät, etteivät hekään tiedä mitään sopimuksen sisällöstä ja kyseenalaistavat koko tarjouskilpailun, jonka Vale voitti.

Vale alkoi investoida alueelle vuonna 2007 ja käynnisti kaksi vuotta myöhemmin kaivosalueella asuneiden 1 313 perheen eli noin 7 000 ihmisen ”uudelleenasuttamispaketin”. Kansalaisjärjestö Centro de Integridade Publicanin (CIP) kirjoittaman raportin mukaan alueen väestö jaettiin kahteen ryhmään, maaseutuväestöön ja osittain maalaisiin. Maaseutuväestöksi määritellyt 717 ihmistä sijoitettiin uudelle viljelyalueelle Catemeen, joka sijaitsee melkein 40 kilometrin päässä Moatizen kaupungista. Osittain maalaiset sijoitettiin lähemmäksi kaupungin keskustaa. Osa alueen asukkaista kieltäytyi uudelleensijoituksesta ja vaati rahallisia korvauksia.

Vuonna 2010 asukkaat alkoivat valittaa Valen huijanneen heitä. Yhtiö sijoitti asukkaat huonokuntoisiin taloihin, jotka eivät vastanneet heille alun perin näytettyjä, miellyttäviltä vaikuttaneita mallitaloja. Lisäksi uudelleensijoitetut asukkaat valittivat, että heille oli luvattu vettä ja sähköä, mutta he eivät olleet saaneet kumpaakaan. Heille oli luvattu kaksi hehtaaria viljelykelpoista maata, mutta he saivatkin yhden hehtaarin viljelykeltontaa.

Uudelleensijoitettujen asuttamalla alueella on nyt laaja nälänhätä. Maaseutuväestöön kuuluvat ovat nyt niin kaukana pääkaupungista, etteivät he pysty markkinoimaan tuotteitaan. Lisäksi Valea on syytetty siitä, ettei yritys ole vastannut perhesuhteissa tapahtuneisiin muutoksiin enää sen jälkeen, kun hanke alkoi vuonna 2009. Orvot, joiden vanhemmat ovat kuolleet vuoden 2009 jälkeen, eivät ole saaneet omia taloja, kuten eivät myöskään vuoden 2009 jälkeen ja itse muuton välisenä aikana naimisiin menneet pariskunnat,

Tilanteeseen puuttuivat uudelleensijoitetut ihmiset itse. He vaativat edustajiansa välityksellä yritystä vastaamaan kaikkiin heidän valituksiinsa ja vaatimuksiinsa. Yhteisöjen edustajilla oli takanaan vankka tuki paikallisilta kansalaisjärjestöiltä kuten Justiça Ambiental (JA), Centro de Integridade Publica (CIP), Liga Moçambicana dos Direitos Humanos (LDH) ja União Nacional de Camponeses (UNAC). Lisäksi riippumattomalla lehdistöllä oli tärkeä rooli moatizelaisten tilanteen esiin nostamisessa. Viranomaiset ja Vale Mozambique vastasivat paikallisten ihmisten ja kansalaisjärjestöjen valituksiin ylimielisyydellä ja vaikenemisella.

Koska ratkaisua ei ollut näköpiirissä, vuoden 2011 joulukuun alkupuolella Catemen asukkaat lähettivät kirjeen piirikunnan hallitukselle, Valelle ja hallitsevan Frelimo-puolueen piirijärjestölle. Kirjeessä vaadittiin nopeaa puuttumista uudelleenasutettujen yhteisöjen kokemuksiin ongelmiin. Catemen asukkaat halusivat toimenpiteitä viimeistään 10. tammikuuta 2012.

Kun mitään ei tapahtunut, noin 500 Catemeen asutettua tukki Moatizeen johtavan tien ja rautatien 10. tammikuuta. Noin vuorokauden yksikään juna ei pystynyt matkaamaan Moatizesta Beiran satamaan. Mellakkapoliisi FIR tuli hajottamaan väkijoukon. Väkivaltaisessa iskussa ihmisiä vangittiin ja pahoinpideltiin, ja "agitaattoreita" metsästettiin ovelta ovelle -etsinnöissä. Justiça Ambiental (2012) on väittänyt, että mellakkapoliisi saa logistista tukea Valelta, joka lisäksi maksaa joitakin hallituksen kuluja kuten Teten kuvernöörin virallisia matkoja.

Mosambikilaiset kansalaisjärjestöt CIP, JA, UNAC, LDH ja uusi Plataforma dos Recursos Naturais kritisivat mellakkapoliisin väliintuloa avoimilla kirjeillä, lehdistötiedotteilla ja muilla tavoilla. Järjestöt tuomitsivat uudelleenasetetun väestön vaatimusten tukahduttamisen ja vaativat hallitusta kansalaistensa alistamisen sijaan neuvottelemaan Valen kanssa ongelmien ratkaisemiseksi. Järjestöjen mukaan hallituksen tulisi turvata uudelleenasetettujen sosiaalinen ja taloudellinen kehitys, ja kansalaisten hyvinvoinnin tulisi "mennä monikansallisten yritysten ja näiden paikallisten liittolaisten voiton maksimoinnin edelle".

CIP vaati hallitusta luomaan tapoja, joilla uudelleenasettamista säädeltäisiin, laatimaan selkeät linjaukset yritysvastuusta sekä varmistamaan, että kaikki yritykset noudattavat niitä. Hallituksen tulisi parantaa kykyään seurata kaivostoiminnan vaikutuksia ja turvata mosambikilaisten hyvinvointi erityisesti niissä yhteisöissä, jotka sijaitsevat kaivosten toimilupa-alueilla.

Hallitus suhtautui aluksi penseästi protesteihin ja tuki poliisin sortotoimia. Kuvernööri totesi protestojien kanssa käydyissä vaikeissa neuvotteluissa, että "hallituksella on oikeus tehdä mitä tahansa, mikä on tarpeen rauhan ja kehityksen turvaamiseksi". Tämä tulkittiin suoraksi uhkaukseksi. Kuitenkin kuvernööri yhtäkkiä myöhemmin myönsi, että mielenosoittajien vaateet olivat oikeutettuja. Hän sanoi talojen olevan huonosti rakennettuja ja korjausten tarpeessa, ja että vettä ja maataloustukea ei oltu annettu osana uudelleenasettamispakettia.

Tammikuun 18. päivänä 2012 Vale myönsi virheensä ja lupasi ratkaista ongelmat kuuden kuukauden kuluessa. Justiça Ambientalin (2010) mukaan Valen ja paikallisyhteisöjen välillä on myös muita kiistanaiheita kuten liikkumisvapauden rajoittaminen, alueen kulttuuriperinnön loukkaaminen hautausmaita tuhoamalla, työvoiman hyväksikäyttö sekä kieltäytyminen palkkaamasta paikallisia työntekijöitä kuten Vale oli luvannut.

Tammikuun 27. päivänä 2012 Vale voitti aktivistien ja kansalaisjärjestöjen jakaman vuosittaisen Public Eye -palkinnon pahimmasta yrityksen tekemästä rikkomuksesta. Palkintoperusteena olivat yrityksen "toistuvat ihmisoikeusrikkomukset, epäinhimilliset työolosuhteet ja luonnon häpeämätön hyväksikäyttö". Palkinnon jakoi Nobel-voittaja Joseph Stiglitz Sveitsin Davosissa pidetyssä Maailman talousfoorumissa. Palkinto pitäisi antaa myös Mosambikin hallitukselle pahimmasta hallituksen tekemästä rikkomuksesta ja omien kansalaisten suojelemisessa epäonnistumisesta.

HUMBERTO OSSEMANE
KEPA MOSAMBIK

Kirjallisuus

Lisätietoa aiheesta

Brautigam, Deborah (2009) *The Dragon's Gift: The real story of China in Africa*. Oxford University Press, Oxford.

Brautigamin kirja on luultavasti kattavin esitys siitä, mitä Kiina Afrikassa tekee ja todellinen myytinmurtaja aiheesta. Brautigam myös kirjoittaa aktiivisesti blogia samasta aiheesta: www.chinaafricarealstory.com/.

China Africa News: www.chinaafricanews.com/

Tämä verkkosivu on paras Kiinan ja Afrikan suhteita käsittelevien englanninkielisten uutisten lähde. Artikkeleita kerätään sivulle viikoittain.

Saferworld (2011) *China's growing role in African peace and security*. Tammikuu 2011. Ladattavissa osoitteessa www.saferworld.org.uk.

Kiina vaikuttaa yhä enenevässä määrin myös Afrikan turvallisuustilanteeseen, mitä ei käsitelty tässä selvityksessä. Saferworld on tuottanut kattavan raportin aiheesta.

Shelton, Garth & Claude Kabemba (toim.) (2012) *Win-Win Partnerships? China, Southern Africa and the Extractive Industries*. Johannesburg: Southern Africa Resource Watch (SARW). Ladattavissa osoitteessa www.sarwatch.org.

Tämä teos koostuu kymmenestä tapaustutkimuksesta, jotka on kirjoitettu afrikkalaisesta näkökulmasta.

Taylor, Ian (2009) *China's New Role in Africa*. Lynne Rienner Publishers Inc, Boulder.

Taylor antaa lukijalle houkuttelevan tutkimukseen perustuvan katsauksen Kiinan ja Afrikan välisten suhteiden myönteisistä ja kielteisistä puolista.

Wells-Dang, Andrew (2012) *Civil Society Networks in China and Vietnam. Informal Pathbreakers in Health and the Environment*. Palgrave Macmillan, New York.

Andrew Wells-Dangin teos kuvaa kiinalaista (ja vietnamilaista) kansalaisyhteiskuntaa verkostonäkökulmasta.

Lähdeviitteet

AEO (2011) *Emerging partners go from balcony to the orchestra in a decade*. <http://www.africaneconomicoutlook.org/en/in-depth/africa-and-its-emerging-partners/africa-pushes-aside-post-colonialism/emerging-partners-go-from-the-balcony-to-orchestra-in-a-decade>. Luettu 2.1.2012.

AIM news (2012) (Mozambique Information Agency) 12, 14 and 17 January.

Alden, Chris & Sidiropoulos, Elizabeth (2012) *Special Report: Busan and the Emerging Aid Architecture*. <http://www.saiia.org.za/feature/special-report-busan-and-the-emerging-aid-architecture.html>. Luettu 9.4.2012.

Alden, Chris & Hughes, Christopher (2009) Harmony and discord in China's Africa strategy: some implications for foreign policy. Teoksessa Strauss, Julia & Saavedra, Martha (toim.) *China and Africa: emerging patterns in globalization and development*. The China Quarterly Special Issues No. 9, Cambridge University Press, Cambridge.

Alden, Chris (2007) *China in Africa*. African arguments, Zed Books Ltd, London.

- Alden, Chris, Large, Daniel and de Oliveira, Ricardo (2008) Introduction. Teoksessa Alden, Chris, Large, Daniel & de Oliveira, Ricardo (toim.) *China Returns to Africa: a rising power and a continent embrace*. Hurst Publishers Ltd, London.
- Anseeuw, Ward, Alden Wily, Liz, Cotula, Lorenzo & Taylor, Michael (2012) *Land Rights and the Rush for Land: findings of the Global Commercial Pressures on Land Research Project*. ILC, Rome.
- Banktrack (2011) *Dodgy deal: Belinga iron ore project, Gabon*. http://www.banktrack.org/manage/ajax/ems_dodgydeals/createPDF/belinga_iron_ore_project. Luettu 26.4.2012.
- Barbosa, Alexandre de Freitas; Narciso, Thais & Biancalana, Maria (2009) Brazil in Africa: Another emerging power in the continent, *Politikon* 36/1, 59–86.
- Bello, Walden (2007) *Beijing's diplomacy in Africa sparks debate at World Social Forum*. <http://www.focus-web.org/node/1129>. Luettu 12.2.2012
- Bilal, San & Rampa, Francesco (2011) *Emerging Players in Africa – a new landscape*. Esitelmä Suomen ulkoasianministeriön seminaarissa, 7.12.2011. Julkaisematon.
- Block, Ben (2009) *In Gabon, Activists Challenge Chinese Mine*. Interview with Marc Ona Essangui. World-watch. <http://www.worldwatch.org/node/6088>. Luettu 26.4.2012.
- Bosshard, Peter (2008) No harmonious global society without civil society. Teoksessa Guerrero, Dorothy-Grace & Manji, Firoze (toim.) *China's New Role in Africa and the South*. Pampazuka/Fahamu, Cape Town.
- Brautigam, Deborah (2011a): "Chinese Development Aid in Africa: what, where, why, and how much?", in Golley & Song (toim.), *Rising China: Global Challenges and Opportunities*, Australian National University, Canberra, Australia.
- Brautigam, Deborah (2011b) *Michael Sata and China in Zambia*. <http://www.chinaafricarealstory.com/2011/10/michael-sata-and-china-in-zambia.html>. Luettu 29.2.2012.
- Brautigam, Deborah (2009) *The Dragon's Gift: The real story of China in Africa*. Oxford University Press, Oxford.
- Brooks, Andrew (2010) Spinning and Weaving Discontent: Labour Relations and the Production of Meaning at Zambia-China Mulungushi Textiles, *Journal of Southern African Studies* 36/1, 113–132.
- Centro de Integridade Publica (CIP) (2012) *Cateme: As razões do conflito entre as famílias reassentadas e a Vale Moçambique*. Tiedote.
- Chaponnière, Jean-Raphaël (2009) Chinese aid to Africa, origins, forms and issues. Teoksessa van Dijk (toim.) *The New Presence of China in Africa*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Cheru, Fantu & Obi, Cyril (2010) Introduction – Africa in the twenty-first century: strategic and development challenges. Teoksessa Cheru, Fantu & Obi, Cyril (toim.) *The Rise of China & India in Africa*. Africa Now –series. Zed Books/Nordiska Afrika Institut, London/Uppsala.
- China's Information Office of the State Council (2011) *China's Foreign Aid*. The People's Republic of China, April 2011 Beijing.
- China's Information Office of the State Council (2010) *China-Africa Economic and Trade Cooperation*. The People's Republic of China, December 2010 Beijing.
- China's Information Office of the State Council (2006) *White Paper on China's African Policy*. The People's Republic of China, January 2006 Beijing.
- CIA (2012) *The World Factbook: Gabon*. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gb.html>. Luettu 26.4.2012.
- Davies, Martyn (2008) *How China delivers development assistance to Africa*. Centre for Chinese Studies, University of Stellenbosch.
- Eisenman, Joshua (2007) China's Post-Cold War Strategy in Africa: examining Beijing's methods and objectives. Teoksessa Eisenman, Joshua, Heginbotham, Eric & Mitchell, Derek (toim.) *China and the Developing World: Beijing's strategy for the twenty-first century*. An East Gate Book, London.
- Gill, Bates & Reilly, James (2007) The Tenuous Hold of China Inc. in Africa, *The Washington Quarterly* 30/3, 37–52.
- Gu, Jing (2011) The Last Golden Land? Chinese private companies go to Africa, *IDS Working Paper* 365, 1–42.
- Hanlon, Joseph (2012) *Mozambique 194: news report and clippings*.
- Haifang, Liu (2010) China's development cooperation with Africa: historical and cultural perspectives. Teoksessa Cheru, Fantu & Obi, Cyril (toim.) *The Rise of China & India in Africa*. Africa Now -series. Zed Books/Nordiska Afrika Institut, London/Uppsala.
- He, Wenping (2008) China's perspective on contemporary China-Africa relations. Teoksessa Alden, Chris,

- Large, Daniel & de Oliveira, Ricardo (toim.) *China Returns to Africa: a rising power and a continent embrace*. Hurst Publishers Ltd, London.
- Howell, Jude (2012) Shifting global influences on civil society: times for reflection. Teoksessa: Moksnes, Heidi ja Melin, Mia, (toim.) *Global civil society: shifting powers in a shifting world*. Uppsala University, Uppsala, Sweden, s. 43-61.
- Human Rights Watch (2011) *You'll be fired if you refuse: Labor Abuses in Zambia's Chinese State-owned Copper Mines*, Human Rights Watch.
- Human Rights Watch (2012) "Waiting Here for Death": Forced Displacement and "Villagization" in Ethiopia's Gambella Region. http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/ethiopia0112webwcover_o.pdf. Luettu 22.10.2012.
- IHU-Online (tammikuu 2012) *Vale: novos conflitos em Moçambique. Entrevista especial com Jeremias Filipe Vunjane*.
- Justiça Ambiental (JA) (2010) *Vale em Moçambique: Primeiro relatório de monitoria*.
- Justiça Ambiental (JA) (2012) *O que Vale o preço do desenvolvimento?* Tiedote.
- Lee, Ching Kwas (2009) Raw Encounters: Chinese managers, African workers and the Politics of Casualization in Africa's Chinese enclaves. Teoksessa Strauss, Julia & Saavedra, Martha (toim.) *China and Africa: emerging patterns in globalization and development*. The China Quarterly Special Issues No. 9, Cambridge University Press, Cambridge.
- Lönnqvist, Linda (2008) *China's Aid to Africa: Implications to Civil Society*. INTRAC Briefing Papers 17. <http://www.intrac.org/data/files/resources/423/Briefing-Paper-17-Chinas-Aid-to-Africa.pdf>. Luettu 3.10.2012.
- McCarthy, Diane (2012) 'Green Nobel' winner fights to save Africa's rainforests, CNN. <http://edition.cnn.com/2012/03/13/world/africa/gabon-marc-ona-essangui/index.html>. Luettu 26.4.2012.
- Mistiaen, Veronique, 2009. African rainforest activist wins international Goldman prize. The Guardian, Monday 20 April 2009. <http://www.guardian.co.uk/environment/2009/apr/20/rainforest-activist-goldman-prize>
- Modi, Renu (2010) The role of India's private sector in the health and agricultural sectors of Africa. Teoksessa Cheru, Fantu & Obi, Cyril (toim.) *The Rise of China & India in Africa*. Africa Now -series. Zed Books/Nordiska Afrika Institut, London/Uppsala.
- Monson, Jamie (2008) Liberating Labour? Constructing anti-hegemony on the Tazara railway in Tanzania, 1965–76. Teoksessa Alden, Chris, Large, Daniel & de Oliveira, Ricardo (toim.) *China Returns to Africa: a rising power and a continent embrace*. Hurst Publishers Ltd, London.
- Morazán, Pedro, Knoke, Irene, Knoblauch, Doris & Schäfer, Thobias (2012): "The role of BRICS in the developing world", Directorate-General for External Policies of the Union, Policy Department, huhtikuu 2012.
- Mutesa, Fredrick (2010) China and Zambia: between development and politics. Teoksessa Cheru, Fantu & Obi, Cyril (toim.) *The Rise of China & India in Africa*. Africa Now -series. Zed Books/Nordiska Afrika Institut, London/Uppsala.
- Naidu, Sanusha (2010) India's African relations: in the shadow of China?. Teoksessa Cheru, Fantu & Obi, Cyril (toim.) *The Rise of China & India in Africa*. Africa Now -series. Zed Books/Nordiska Afrika Institut, London/Uppsala.
- Obi, Cyril (2010) African oil in the energy security calculations of China and India. Teoksessa Cheru, Fantu & Obi, Cyril (toim.) *The Rise of China & India in Africa*. Africa Now -series. Zed Books/Nordiska Afrika Institut, London/Uppsala.
- ODI (2010) *Brazil: an emerging aid player*. Overseas Development Institute Briefing Paper no 64.
- de Oliveira, Ricardo (2008) Making sense of Chinese oil investment in Africa. Teoksessa Alden, Chris, Large, Daniel & de Oliveira, Ricardo (toim.) *China Returns to Africa: a rising power and a continent embrace*. Hurst Publishers Ltd, London.
- Plataforma dos Recursos Naturais (2012), *Carta aberta ao Conselho de Ministros*.
- Reuters (2012) *Gabon and BHP Billiton have Belinga deal: govt official*. <http://af.reuters.com/article/investingNews/idAFJ0E81301X20120204>. Luettu 26.4.2012.
- SASK (2009a) *Chinese Investments in Africa: a Labour Perspective*. Tiivistelmä tutkimusraportista. SASK & Maailma.net. http://www.sask.fi/kaikki_uutiset/?x115663=276482. Luettu 9.10.2012.
- SASK (2009b) *Chinese Investments in Africa: a Labour Perspective*. Poimintoja ALRN:n tutkimuksen maaraaportista: Ghana, Zimbabwe, Sambia ja Namibia. SASK & Maailma.net. http://www.sask.fi/kaikki_uutiset/?x115663=276482. Luettu 9.10.2012.
- Shaw, Timothy (2010) China, India and (South) Africa: what international relations in the second decade

- of the twenty-first century?. Teoksessa Cheru, Fantu & Obi, Cyril (toim.) *The Rise of China & India in Africa*. Africa Now -series. Zed Books/Nordiska Afrika Institut, London/Uppsala.
- Shelton, Garth & Claude Kabemba (toim.) (2012) *Win-Win Partnerships? China, Southern Africa and the Extractive Industries*. Johannesburg: Southern Africa Resource Watch (SARW). www.sarwatch.org.
- Stella, Nadine (2007) *Gabon: Central Africa's "most beautiful waterfall" under threat*. Inter Press Service, <http://www.afrika.no/Detailed/15379.html>. Luettu 26.4.2012.
- Strauss, Julia (2009) The Past in the Present: Historical and Rhetorical Lineages in China's Relations with Africa. Teoksessa Strauss, Julia & Saavedra, Martha (toim.) *China and Africa: emerging patterns in globalization and development*. The China Quarterly Special Issues No. 9, Cambridge University Press, Cambridge.
- Tan-Mullins, May, Mohan, Giles & Power, Marcus (2010) Redefining 'Aid' in the China-Africa Context. *Development and Change* 41/5, 857–881.
- Tao, Fu (2008) The position of civil society organisations in China today. Teoksessa Guerrero, Dorothy-Grace & Manji, Firoze (toim.) *China's New Role in Africa and the South*. Pampazuka/Fahamu, Cape Town.
- Taylor, Ian (2006) *China and Africa: Engagement and compromise*. Routledge Contemporary China Series, Oxon.
- Taylor, Ian (2008) Sino-African relations and the problem of human rights, *African Affairs* 107/426, 63–87.
- Taylor, Ian (2009) *China's New Role in Africa*. Lynne Rienner Publishers Inc, Boulder.
- The Goldman Environmental Prize, 2009. Marc Ona Essangui. <http://www.goldmanprize.org/2009/africa>
- Tran, Mark (2011) *China and India to join aid partnership on new terms*. [Http://www.guardian.co.uk/global-development/2011/dec/01/china-india-aid-partnership](http://www.guardian.co.uk/global-development/2011/dec/01/china-india-aid-partnership). Luettu 29.2.2012.
- UNAC (2012) *Manifestação de Repudio e Indignação Contra as Acoes Violentas da Vale e da FIR Contra a Comunidade de Cateme*, Tiedote.
- van Dijk, Meine Pieter (2009) Introduction: objectives of and instruments for China's new presence in Africa. Teoksessa van Dijk (toim.) *The New Presence of China in Africa*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Vidal, John (2011) Ethiopia at centre of global farmland rush. *The Guardian*, Monday 21 March 2011. <http://www.guardian.co.uk/world/2011/mar/21/ethiopia-centre-global-farmland-rush>. Luettu 22.10.2012.
- Wells-Dang, Andrew (2012) *Civil Society Networks in China and Vietnam. Informal Pathbreakers in Health and the Environment*. Palgrave Macmillan, New York.
- yaw Baah, Anthony & Jauch, Herbert (toim.) (2009) *Chinese Investments in Africa: a Labour Perspective*. African Labour Research Network. <http://sask-fi-bin.directo.fi/@Bin/74037bdo45471daf27b3a6bfefbc2f1fa/1349779369/application/pdf/274186/China-Africa%20Report%202009-final.pdf>. Luettu 9.10.2012.

Kiina ja muut uudet toimijat Afrikassa

Kiinan, Brasilian ja Intian poliittinen ja taloudellinen vaikutusvalta Afrikassa on huomattava ja edelleen kasvussa. Niiden toiminnan seuraukset näkyvät afrikkalaisten jokapäiväisessä elämässä, afrikkalaisissa yhteiskunnissa ja niissä harjoitetussa kehitysyhteistyössä.

Tämä selvitys tarjoaa taustatietoa Kiinan Afrikan-suhteista, tuo esiin konkreettisia esimerkkejä sen ja muiden uusien toimijoiden vaikutuksista Afrikassa sekä pohtii afrikkalaisten ja kiinalaisten kansalaisyhteiskuntatoimijoiden ja heidän kansainvälisten kumppaneidensa toimintaedellytyksiä muuttuvassa toimintaympäristössä.

Kepan taustaselvitykset

Kepan taustaselvitykset -sarja tarjoaa tietoa kehityskysymyksistä. Sarjassa julkaistaan Kepan tekemiä tai tuottamia selvityksiä, seminaarimuistioita ja artikkeleita. Niissä käsitellään muun muassa Etelän kansalaisyhteiskuntaa, kansalaisjärjestöjen kehitystyötä ja poliittista vaikuttamista, kehitysyhteistyötä, vaikuttavuuden arviointia ja kansainvälistä kauppapolitiikkaa. Tekstejä julkaistaan useilla kielillä.

Selvitykset ovat Kepan verkkosivuilla osoitteessa:
<http://www.kepa.fi/taustaselvitykset>